Napoleon pražského učení. Josef Ladislav Jandera (1776-1857)

Dětství a mládí

In: Jindřich Bečvář (author); Martina Bečvářová (author); Jan Pišna (other): Napoleon pražského učení. Josef Ladislav Jandera (1776-1857). (Czech). Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2026. pp. 39–70.

Persistent URL: http://dml.cz/dmlcz/405517

Terms of use:

© Jindřich Bečvář

© Martina Bečvářová

© Jan Pišna

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* http://dml.cz

Dětství a mládí

1. Dětství, farář Alois Tadeáš Hanl

Dne 19. února 1776 se v Hořicích č. 14 narodil Josef Jan Václav Jandera, později známý jako Josef Ladislav Jandera, profesor Filozofické fakulty pražské univerzity. Tak alespoň hovoří příslušná matrika. Jeho otcem byl Josef Gothard Jandera (1750–1819), hořický perníkář, matkou Markéta Monika Ludmila (1752–1828), dcera Jana Kučery, hořického varhaníka a zpěváka.

Tuto informaci mírně zpochybňuje poslední zápis v *Kučerově kronice*, který se týká právě Janderova narození. Jeho strýc Jan Nepomuk Josef Antonín Kučera,[1] mladší bratr jeho matky Markéty, do kroniky vepsal:

1776 dne 18. února v neděli narodil se okolo čtvrté hodiny po polední syn Josef Václav Jan na znamení kozorožce; držel ho na rukou pan Václav Stašek toho času primas, kmotrové byli p. Jan Bažant, radní, p. Josef Zimler, paní Kateřina, manželka p. Jiřího Kopejsko a paní Alžběta, manželka pana Václava Kašpara. Křtil p. P. František Rež, kaplan.

Otec: Josef Jandera, matka Markéta, rozená Kučerova. Křtěn byl dne 19. února. ([37], str. 79)[2]

Vysvětlení drobné nesrovnalosti v datu spočívá v tom, že v matrice je uvedeno datum křtu, který následoval vzápětí po narození, což říká i kronika.[3] Doplňme pro zajímavost, že se Jandera nenarodil ve znamení Kozoroha, ale Vodnáře (od 20. ledna do 20. února).

Některé zdroje uvádějí jako místo Janderova narození Hořice č. 14 v souladu s původním matričním záznamem, jiné jako Hořice č. 15 – na domě č. 15 je totiž pamětní deska označující Janderův rodný dům. Jedná se o stejný dům, na počátku 19. století (asi v letech 1801 až 1805) bylo totiž číslo Janderova rodného domu změněno z č. 14 na č. 15.

Zajímavý dokument o „soupisu duší domu č. 14“ je ve fondu [V]. Je součástí knihy *Liber status animarum beneficii Hořicensis ab anno Domini 1783 ...* Hořický děkan v ní zachytil soupis obyvatel každého domu v Hořicích v roce 1783. V domě č. 14 jsou zapsáni:

---

[1] Dále budeme psát pouze strýc Jan Kučera, nebude-li to překážkou srozumitelnosti.

[2] V originálním exempláři *Kučerovy kroniky* je zápis o Janderově narození na straně 25v. Viz čtvrtá část konvolutu sgn. HO II 52, který je uložen v knihovně kláštera na Strahově.

[3] Dne 13. června 1799 byl Janderovi v Hořicích vystaven křestní list, který uvádí, že se Joseph Johan Wenzel Jandera narodil 19. února 1776 v domě č. 14. Křestní list vystavil hořický děkan František Novák. Křestní list je uložen v Janderově pozůstalosti ve fondu [III].

- Josef Jandera (31 let, katolík, otec rodiny),
- Markéta (30 let, katolička, matka rodiny),
- Josef (6 let, katolík, dítě rodiny),
- Josef Wanzel/Wenzel (12 let, katolík, *fámulus*, tj. služebník, domácí pomocník, učedník) z domu pánů v Miletíně, patrně původem z Rohoznice č. 4 (Pago Rohoznitz N. 4, obec v Pardubickém kraji). Mohlo se jednat o perníkářského učně,
- Anna Kolítzarin (19 let, katolička, *Ancilla Horzitis*, tj. služebná či děvečka z Hořic). Mohlo se jednat o ženu vypomáhající se zemědělskými pracemi. Patrně byla nedávno převedena na katolickou víru, neboť je u jejího jména poznámka *5 annes catholica* (tj. 5 let katolička). I v této době hořičtí děkani považovali za důležitý úkol stíhání nekatolíků a jejich obracení na pravou víru.

Soupis duší však neuvádí dva Josefovy malé sourozence – Jana Antonína (nar. 8. 6. 1780) a Annu Barboru (nar. 4. 10. 1782). Tak malé děti nebyly zpravidla v takovýchto soupisech uváděny.[4]

Ze zápisů je zřejmé, že Janderovi nepatřili k nejchudším, když si mohli dovolit učedníka a děvečku.

Elementární vzdělání získal malý Josef na hořické farní škole. Zde si jeho talentu prý všiml Alois Tadeáš Hanl (1764–1847), obrozenecky laděný mladý katecheta, který byl do Hořic přidělen roku 1790 jako druhý kaplan.

Hanl byl vychován jezuity v Kutné Hoře, kde jeho otec působil jako kastelán. Pod vlivem jezuitů studoval na gymnáziu v Jihlavě, po jeho absolvování pokračoval na Filozofické fakultě a následně na Teologické fakultě pražské univerzity. Dne 16. července 1789 byl v Hradci Králové vysvěcen na kněze a jeden školní rok byl katechetou na hradecké hlavní škole. Další život spojil s Hořicemi. Od roku 1790 do roku 1803 byl hořickým kaplanem, od roku 1803 do roku 1847 pak hořickým děkanem. Miloval knihy, šířil osvětu a vzdělanost, věnoval se talentovaným chlapcům a připravoval je na vyšší studium. Byl typickým venkovským farářem, který si plně uvědomoval význam vzdělání pro venkovského člověka i jeho omezené možnosti, jak je získat.

Děkan Hanl založil řadu nadací, které měly umožňovat studium chudým talentovaným studentům,[5] nakupoval knihy, podporoval hořické chudé apod. Ve dvacátých letech 19. století začal budovat farní knihovnu, pro kterou nechal k faře přistavět zvláštní kamenný klenutý přístřešek (domek) opatřený okenicemi (zbořen byl spolu se starou farou v padesátých letech 19. století), kde

[4] Viz *Liber status animarum beneficii Hořicensis ab anno 1783 …*, inv. č. 11, ukl. j., 11 kniha, fond [V].

[5] Návrh fundační listiny fondu pro studenty ze 7. července 1832 (4 strany) s nevelkým vysvětlujícím lístkem z 9. července 1832, který byl patrně adresován Janderovi, je uložen v Janderově pozůstalosti ve fondu [III]. Hořický děkan a vikář svůj záměr založit studentskou nadaci a fundační podmínky pravděpodobně diskutoval se zkušeným Janderou, svým bývalým soukromým žákem a později celoživotním přítelem.

knihy ukládal a půjčoval. V knižním fondu byla teologická literatura, ale i literatura z řady vědních oborů a také beletrie. Hanl se rozhodl, že fond bude přístupný jak pro hořické duchovenstvo, tak pro zájemce z široké veřejnosti. Knihy sám nakupoval nebo získával darem od svých přátel a bývalých žáků.[6] Později založil školní nadaci, z jejíchž prostředků měly být nakupovány knihy pro školy v Hořicích a Milovicích.[7]

Jandera faráře Hanla považoval za svého druhého otce, neboť se s jeho pomocí dostal na studia v Hradci Králové. Hanl ho totiž učil soukromě němčinu a latinu, které se na farní hořické škole nevyučovaly, ale byly nezbytné pro přijetí a úspěšné studium na gymnáziu.

... Již jako kaplan rozeznal neobyčejné nadání synka hořického perníkáře Josefa Jandery a sám jej připravil ke studiu na hradeckém gymnáziu, ba dokonce zajistil chudému chlapci stravu a ubytování u svých příbuzných v Hradci Králové. Tím chudým studentem nebyl samozřejmě nikdo jiný než pozdější známý matematik, univerzitní profesor a rektor Josef Ladislav Jandera, jenž na svého dobrodince i na rodné město nezapomněl. Hanl se stal jakýmsi Janderovým hořickým zpravodajem ... ([Tm1], str. 2)[8]

Janderův vřelý vztah k Hanlovi a jeho vděk za pomoc v dětství a mládí i za celoživotní přátelství naznačuje např. Janderova poznámka v diáři k 11. červnu 1840, v níž uvedl, že uplynulo na den přesně 50 let, kdy Hanl přišel do Hořic.[9]

Podle jiných zpráv Hanl zařídil, aby Jandera mohl bydlet v Hradci Králové v rodině svého strýce Jana Kučery, hradeckého obchodníka, mladšího bratra Janderovy matky Markéty.[10]

Poznamenejme, že původní hořická fara se nacházela nedaleko kostela Narození Panny Marie, měla charakter hospodářského stavení. Hlavní štít fary byl obrácen do ulice, na severní straně byla nad veřejným průchodem přistavěna kuchyně. Průchod, který vedl do dnešní Janderovy ulice, byl někdy místními označován jako *Malá fortna*. Na západní stranu (do ulice, tj. ke kostelu) byl přistavěn výše zmíněný kamenný domeček pro knihovnu. Na jižní stranu od fary vedla k dalšímu domu mohutná kamenná zeď, v níž byla obrovská vjezdová vrata jako do statku a malá branka, kterou se chodilo na faru. Zeď zakrývala dvůr se studnou, vysoký strom a rozlehlou farskou zahradu.[11]

---

[6] O historii knihovny viz [Uh].

[7] Opisy znění hořických Hanlových nadací z let 1822 až 1835 jsou uloženy v klášterní knihovně na Strahově v konvolutu sgn. DL VII 25 v části *a* nazvané *Fundatio Hanliana Auctore Aloisio Hanl Decano Hořicensi* (1835, 8 listů, $36,7 \times 22,5$ cm).

[8] Podrobné zprávy o Hanlově životě a jeho působení v Hořicích viz [38], str. 27–30.

[9] Viz Janderův diář z roku 1840 v knihovně kláštera na Strahově (sgn. CK X 77). V diářích z let 1811 až 1857 nalezneme krátké zprávy o tom, že Hanl navštívil v Praze Janderu apod. Na vnitřních deskách některých diářů nalezneme Hanlovo jméno s datem narození. Jandera si takto poznamenával data narození svých nejbližších a nejlepších přátel (žijících i zemřelých). Viz Janderovy diáře v knihovně kláštera na Strahově (např. 1821: DH V 63, 1843: CK X 80, 1844: CL X 8, 1845: CL X 10, 1847: CL X 13).

[10] Viz např. [Tm1], [Čp], [Ru], str. 256, [Ma], str. 16.

[11] Viz Seykorův olej na plátně *Hořický kostel, fara a škola* (1820).

2. Na triviální škole

V době Janderovy školní docházky dohlížel na triviální školu hořický farář Jan František Procházka, který na faře působil v letech 1764 až 1786. Podle údajů z *Řehákovy kroniky* (str. 24 až 26) znal velmi špatně český jazyk, psal sice i kroniku, ale velmi rychle a nedbale, špatnou gramatikou, pravopisem i slohem. Nebyl příliš vzdělán ani po stránce teologické, podléhal bigotnosti a pánbíčkářství, navíc překypoval přemrštěnou úctou k světské i duchovní moci. Rád se chlubíval tím, že na své farnosti snížil počet nekatolíků. Po jeho smrti byl hořickým farářem jmenován František Novák, který faru spravoval v letech 1786 až 1803, kdy zemřel. V Hořicích působil jako kaplan již od roku 1774, často zastupoval svého nemocného předchůdce. Zajímal se o talentované studenty, rád si vyposlechl novinky od hořických studentů, kteří se na prázdniny vraceli domů. Od roku 1784 se studenty nacvičoval divadelní představení, která se pak konala v hostinském pokoji na staré faře. Ani Procházka ani Novák patrně Janderu příliš neoslovili.

V době Janderovy školní docházky neměly Hořice pěknou farní školu, ostatně jako mnoho jiných malých českých měst. František Šafránek[12] o škole, která stála nedaleko kostela, svým kuriózním kostrbatým slohem napsal:

... První škola která v hořicích byla jest jak na obrázku vidět kdy byla stavěna take se nevý ale pravděpodobnost jest že již ve století 16tem asi stála původně prý byla husická stála ukostela mezi křizema špitálem čelem k rádnici kde dnes jest maličky park byla tesně přišpitále jelikož u špitalu na té straně bývali komory bez oken vtu stranu. až kdiž správec p. Beneš dovolil na druhé straně přistavět na špitál dům p. Jos. Ružicky a ženská světnice přišla o okna tedy nechal pro ženské udělat světnici na str. ku kostelu když škola tato zpustla nemohlo se vni viučovat již asi v letech 25tých zřidili se školni světnice dvě v kasárnách že však později bylo výce děti tedy asi v letech 1835 přestěhovala se škola do stareho obec. domu a škola tato husicka stala bezestřechy bezestropu nýbrž jen zdi až kdiž měl zavítat do hořic biskup Hanl s kral. hradce tedy školu rozházeli a se zemi srovnali a celý hřbytov se srovnal višutroval viděl sem ještě její zdi ... ([Ša], str. 103)[13]

Šafránek ve své kronice zmiňuje biskupa Hanla neboli Karla Boromejského Hanla z Kirchtreu (1782–1874), který byl královéhradeckým biskupem v letech 1831 až 1874. Zasloužil se o vydávání českých knih pro potřeby diecéze, vymohl nové rozdělení vikariátů, podílel se na řadě reforem diecézního života, zasazoval se o rozvoj škol, přispěl k obnově katedrály sv. Ducha v Hradci Králové a zajímal se o dějiny svého biskupství.[14]

[12] František Šafránek (1831–1908) byl hořickým krejčím. Byl velkým vlastencem, písmákem, je autorem svérázné hořické ilustrované kroniky.

[13] Text kroniky je dostupný na adrese https://www.safrankovakronika.cz. V Šafránkově kronice jsou obrázky staré školy, školní třídy „nové školy“ a tři obrázky staré fary. Šafránkův obrázek fary viz též [TB], obr. 38.

[14] Biskup Hanl nebyl příbuzným hořického faráře Aloise Tadeáše Hanla.

Z Šafránkova textu je patrné, že v první třetině 19. století měly Hořice *dvoutřídní farní školu*, třídy byly smíšené, chlapci a dívky chodili společně do jedné třídy. Nelze předpokládat, že se jednalo o příliš inspirativní prostředí. Učitel se snažil naučit žáky číst, psát a počítat (tzv. *trivium*) a předat jim další znalosti potřebné pro každodenní život (hospodaření, práce okolo domu aj.). Proto byla někdy škola označována jako *triviální*. Náboženství vyučoval farář nebo kaplan.

Hořické historické prameny se o existenci školy poprvé zmiňují již roku 1391, kdy rytíř Neplach z Ostrova nechal sepsat listinu, v níž hořickému faráři a jeho nástupcům věnoval pět kop českých grošů ročního platu. Jejich úkolem bylo denně sloužit mši k uctění Panny Marie a večer měli *clericis de scholis* zpívat *Salve Regina*. Patrně se jednalo o duchovní s nižším svěcením nebo o učitele.

Škola byla pro město důležitá. Faráři učili náboženství, někdy i jiné předměty. Učitelé vyučovali ve škole, hráli na varhany, řídili chrámový sbor, vedli hudebníky apod. Fara a škola byly od nepaměti intelektuálním jádrem města. Podobně jako v jiných městech, i v Hořicích byly škola a fara blízko sebe.

Vznik školy je kladen do poloviny 15. století. To koresponduje i s lidovou tradicí, která ji označovala jako „husitskou školu“. V 15. až 17. století postihlo Hořice několik rozsáhlých požárů, snad proto z té doby nemáme o škole žádné zprávy.

Stará školní budova byla severně od kostela v bezprostředním sousedství panského špitálu, který nechala postavit Marie Kateřina hraběnka Strozzi roku 1699. Podle vzpomínek Hořičanů to byla kamenná patrová budova postavená v gotickém slohu. Fasáda byla zdobená freskami a štukovými reliéfy s výraznými barvami. Na východní straně byl vyobrazen *Kristus jako dobrý pastýř se stádem ovcí*, na severní straně byl *Kristus a dvanáct apoštolů*, na jižní straně (ke kostelu) byla *Poslední večeře Páně*. Západní strana směřující do úzké uličky oddělující školu a špitál byla bez výzdoby. Ještě v 19. století prý bylo na fasádě rozeznatelné č. 145.

Budovu školy několikrát postihl požár; byla však opakovaně obnovována. V přízemí bývala prostorná třída, v patře byt učitele a později též druhá třída. Vchod do školy byl na východní straně proti faře.

Roku 1778 stihl Hořice obrovský požár, který fatálně poškodil i školu. Vzhledem k nedostatku financí byla opravena jen provizorně. Výuka probíhala jen v přízemí, druhé patro zcela zpustlo, dřevěné schody nebyly obnoveny, a tak se po čase stalo nepřístupné.

Jedna třída pro narůstající počet dětí školou povinných nemohla stačit. Od roku 1820 měla hořická škola opět dvě třídy, do nichž chodily děti z Hořic a okolních vsí. Jedna byla ve staré školní budově u kostela. Druhou město zřídilo v jednom z domků *Kasáren*, která byla tvořena řadou malých dřevěných domků. Město je nechalo vybudovat roku 1785 pro ubytování vojska, snažilo

se tím chránit obyvatele, kteří by jinak museli poskytovat k ubytování vojáků pokoje ve svých domech. Toto „umístění školy“ vydrželo až do roku 1830.

Roku 1830 již byla stará budova školy tak devastovaná a nebezpečná, že se přestala používat a následně byla zbořena. V téže době prodalo město *Kasárna* chudým rodinám. Škola byla přemístěna do tzv. *Obecního domu* (č. 241 na náměstí neboli dům *U Müllerů*), který byl majetkem města. Býval zde hostinec, kde studenti v létě hrávali divadlo; nejprve německy a v letech 1829 až 1833 i česky. V přízemí byla v bývalé šenkovně první třída, v prvním patře třída druhá. Nebyly to zvlášť vhodné prostory, ale město nic lepšího nemělo. Škola živořila v *Obecním domě* do roku 1845, o rok později tento dům vyhořel.

V roce 1845 Hořice otevřely pod kostelem novou školní budovu č. 338 se dvěma třídami, bytem učitele a podučitele. O deset let později měla škola již čtyři třídy, učitele a tři podučitele. Výuka probíhala v českém jazyce.[15]

Jandera při svých pravidelných návštěvách Hořic tak mohl sledovat, jak se hořické školství proměňovalo a jak se pomalu zlepšovaly podmínky pro práci učitelů. Dnes si jen těžko představíme náročnost práce učitele, který měl ve třídě více než sto žáků.[16]

Z výše uvedeného popisu hořické školy je patrné, že učitel nemohl mít příliš času, aby s každým žákem individuálně pracoval. Žáci navíc neměli žádné učebnice a sešity, rodiče byli často negramotní a nemohli svým dětem s učivem pomoci (nikdo takovou pomoc ani nepředpokládal). V tehdejším systému proto mohl vyniknout jen opravdu nadaný žák.

Malý Josef Jandera nepocházel z bohaté rodiny, ale jeho strýc Jan Kučera měl vyšší (tzv. akademické) vzdělání. Rodina si tedy byla vědoma významu vzdělání a vzdělanosti. Mohl se též opřít o pomoc mladého hořického kaplana Hanla, nemohl si však půjčovat knihy z farní knihovny, neboť v době jeho mládí ještě neexistovala.

Podrobnější informace o Janderově studiu na farní škole v Hořicích nemáme, neboť chybí archivní zdroje.[17]

3. Na gymnáziu v Hradci Králové

V letech 1791 až 1796 studoval Josef Jandera na gymnáziu v Hradci Králové. Když přišel do školy, bylo mu již 15 let, takže patřil ke „starším“ chlapcům. Ke studiu mohli na gymnáziu v té době nastoupit již desetiletí chlapci, a pokud

[15] Fotografie nejstarší dochované hořické školní budovy je reprodukována v [TB], obr. 99, kde je též informace o vývoji školství v Hořicích od poloviny 19. století až do současnosti.

[16] O vývoji škol v Hořicích viz [Tm4], str. 171–197. V této knize jsou převzaty obrázky školních budov ze Šafránkovy kroniky; na str. 170 je obrázek *husitské školy*, obrázek *Obecního domu* a obrázek třídy v *Obecním domě*, na str. 172 je obrázek *Kasáren*. Šafránkův obrázek *husitské školy* je též v [TB], obr. 98.

[17] Ve fondu [VI] jsou uloženy archiválie až od roku 1839 a v *Pamětní knize školy* se žádná zmínka o Josefu Janderovi nenachází. Viz fond [VI].

začali na gymnáziu studovat takto mladí, odcházeli již v patnácti letech na univerzitní studia.

Josef Jandera patřil již od prvního ročníku k nejlepším žákům ve třídě a tuto pozici si udržel po celých pět let. Byl *praemio donatus*, tj. „obdarovaným odměnou“, nebo též „tím, jemuž byla udělena odměna“, tj. premiantem třídy.

Během gymnaziálních studií prý Josef Jandera bydlel u svého strýce, dobře situovaného, vzdělaného a váženého hradeckého kupce Jana Kučery. Bylo o něho během studia na gymnáziu dobře postaráno, nemusel se potýkat s řadou problémů jako někteří jeho méně šťastní spolužáci. Po celý život měl se strýcem Kučerou velmi blízký vztah, navštěvovali se v Praze i v Hradci Králové, informovali se o rodinných problémech (studium Kučerových synů v Praze, úmrtí Janderových bratrů, rodinný majetek apod.).[18] Janderův hluboký vztah a vděčnost ke strýci Kučerovi dokládají dva zápisy v Janderových diářích. K 6. únoru 1839 si poznamenal, že v Hradci Králové zemřel ve věku 76 let jeho dobrodinec Jan Josef Kučera. K 31. lednu 1842 si poznamenal, že v Hradci Králové zemřela ve věku 73 let jeho teta Anna Kučerová, která mu byla druhou matkou.[19]

Kučerovu domácnost, jeho odborné zájmy a soukromou knihovnu popsal ve svých pamětech Václav Vladivoj Tomek.[20] Jeho vzpomínky se týkají zhruba přelomu dvacátých a třicátých let.

Mimo dům otcowský znal jsem od nepaměti nejlépe dům u Kučerů, to jest nárožní dům do rynku z ulice od nás po prawé straně, který bywši někdy hospodau, slaul u černého orla. Pan Jan Josef Kučera byl nejbohatším kupcem a nejváženějším měšťanem w Hradci Králowé. Byl rodem z Hořic, krajan a od mládí dobrý přítel professora Jandery w Praze. Wyštudowal filosofii a byl dosáhl magisterstwí w té fakultě dle tehdejšího řádu a obyčeje; kupcem pak stal se dle přání swého strýce, majetníka domu u černého orla a kupeckého obchodu w něm, který jsa swobodný ustanowil jej za swého dědice a wzal jej k sobě do

[18] Viz např. dopisy Jana Kučery z 3. 6. 1829 (Janderovi), resp. z 18. dubna 1832 a 7. února 1834 Anně Staškové, Janderově sestře. Vše je ve fondu [I].

[19] Viz Janderovy diáře z let 1839 a 1842 uložené v knihovně kláštera na Strahově (sgn. CK X 76, CK X 79).

[20] Václav Vladivoj Tomek (1818–1905), český historik, archivář, univerzitní profesor a politik, proslul mj. svým dvanáctisvazkovým dílem *Dějepis města Prahy* (1855 až 1901) a šestisvazkovým dílem *Základy starého místopisu pražského* (1866 až 1875). Narodil se v Hradci Králové, jeho otcem byl švec Josef Tomek (1777–1833) z Cerekvice nad Bystřicí, matkou pak Terezie (1782–1846), dcera Matěje Starého, měšťana z Dašic. V rodině se narodilo deset dětí. Sestra Tomkovy matky (Bětuška) byla služkou v hradecké domácnosti obchodníka Jana Kučery, strýce Josefa Ladislava Jandery. Tomek ke Kučerovům pravidelně docházel, hrál si a přátelil se s chlapci Kučerovými, mohl si vypůjčovat knihy z bohaté rodinné knihovny. Není tedy překvapivé, že se Jandera zajímal, jak Tomek na univerzitě studuje.
Tomek byl nadaný, pracovitý a pilný. U Jandery studoval ve školním roce 1833/1834 (viz katalogy DK I 62, DK I 63 a DK I 64). V zimním semestru byly jeho výkony hodnoceny 12× známkou *eminens*, rovněž tak při zkoušce. V letním semestru obdržel 11× *eminens*, výkon u zkoušky však přísný Jandera hodnotil *eminens*$^{-}$. Není jasné, s čím nebyl spokojen, neboť Tomek odpověděl všechny otázky, jak je uvedeno v Janderově katalogu. Tomek nezameškal ani jedinou Janderovu přednášku.

učení a za pomocníka. Strýci tomu říkali prý wůbec „citronář“, a byl to dle powěsti diwný pawauk, od kterého synowec jeho byl chowán dosti po skrownu. Měl welké jmění nashromážděné, ale žil welmi spoře. Bytem jeho byl malý pokojíček při zemi wedlé krámu.

Když se pan Kučera se swolením jeho oženil, musil s paní swau přebýwati w najatém příbytku w jiném domě; domácnost pak strýce jeho sprawowala potom jako předtím stará kuchařka, na kterau byl od dáwna zwyklý. … až pak po smrti starého pána nastal w domě zcela jiný pořádek.

Pan Kučera užíwal celého domu sám pro sebe za příbytek, wyjma jediné již řečené Peklo, kdež bydlil Benewil, a zadní swětnici při zemi, w které byla hospoda „u Kornautů“. Byt w prwním poschodí skládal se ze dwau částí, dopředu a dozadu. „Do předu“ to byly čtyry pokoje, z nichž dwa měly okna do rynku s wýchodem na dlauhau pawlač, která (jak ještě i nyní) šla přes celau šířku domu, druhé dwa měly okna do ulice; do zadu byly dwa pokoje, jeden větší s okny do též ulice, druhý malý s jedním oknem do dworečka. Mezi pokoji do předu a do zadu byla kuchyně. Dwéře ze tří pokojů w předu, z kuchyně a z welkého pokoje w zadu šly wšecky do welké předsíně, kdež stála štaudew wýše zmíněná a mnoho jiných wěcí. Světlo do ní přicházelo dwěma, tuším, swětlíky shůry skrz střechu. Do předu bydlili páni, do zadu čeládka. We welkém pokoji zadním se wšak také snídalo a obědwalo; wečeře bywala při zemi w malém pokojíku wedlé krámu.

Pan Kučera byl nejen nejzámožnějším mezi kupci Hradeckými, nýbrž i jeden z nejwzdělanějších mužů w Hradci. Milowal wždy wědeckau zábawu, a zanášel se zwláště mnoho s přírodozpytem. W domě jeho bylo štědré hostinstwí bez zbytečné nádhery. Čeládka měla se dobře a držela se domu. Jeden nebo dwa studenti, buď z chudšího přátelstwa buď také cizí, měli tu wždy byt a strawu zdarma. Dobročinnost prokazowala se hojně i rozličným jiným způsobem.

([To], str. 7–8)

Hradecké gymnázium bylo v době Janderových studií slavnou, kvalitní a náročnou školou, jejíž tradice sahala až do poloviny 14. století. V letech 1350 až 1420 to byla katolická latinská škola, v letech 1420 až 1625 oblíbená husitská partikulární latinská škola a v letech 1636 až 1773 jezuitská kolej.[21]

Zrušení jezuitského řádu roku 1773 způsobilo problémy řadě nemajetných studentů, neboť byl uzavřen konvikt, který poskytoval chudým studentům ubytování a stravování za práci pro řád, kostel apod. Mnozí se tak dostali do finančních problémů a nemohli dostudovat. Pro rodiny bylo jednodušší a levnější dát je do učení na vhodné řemeslo v místě jejich bydliště.

Od roku 1773 bylo hradecké gymnázium státní školou s německým a latinským vyučovacím jazykem a důrazem na výuku latiny a řečtiny. Kontrolu školy prováděl *zemský studijní direktor*.

[21] O historii hradeckého gymnázia viz [Do], [Hk], [Si1], [Pe], [Si2], [Si3], [Ms], [Tr] a [Hš].

Podle nového závazného učebního plánu se hradecké gymnázium roku 1777 stalo pětitřídní školou. Ke studiu byli přijímáni chlapci alespoň desetiletí, kteří předložili vysvědčení z německé hlavní nebo normální školy, případně ti, kteří uspěli v přijímací zkoušce, při níž prokázali znalost základních matematických operací s přirozenými čísly, znalost trojčlenky, německého jazyka a základů latiny. Zkouška byla zavedena roku 1777 jako jeden z principů omezení „návalu žáků do škol".

Od roku 1781 mohli sedláci i řemeslníci v našich zemích bez souhlasu panstva posílat své děti na studia. O studium zvláště nadaných chlapců často pečovala a finance poskytovala sama vrchnost. To způsobilo, že koncem 18. a v první třetině 19. století postupně narůstal počet žáků v nižších třídách gymnázií.

Hradecké gymnázium mívalo v době Janderova studia 20 až 30 žáků v gramatikálních třídách, v humanitních třídách pak kolem 15 až 20 žáků. Doznívala ještě situace vyvolaná zrušením jezuitského řádu, které mimo jiné přineslo uzavření kolejí a studentských podpor. Koncem 18. století se situace změnila, neboť vznikly různé nadace a podpory, které usnadňovaly studium sociálně slabým, ale nadaným žákům. Od druhého desetiletí 19. století začalo být v nižších třídách gymnázia 80 až 100 žáků, ve vyšších třídách pak kolem 50 žáků. Gymnázium tak muselo přistupovat k odmítání malých vesnických chlapců. V nižších třídách někdy chlapci při výuce stáli, neboť nebyl dostatek místa pro lavice. Situaci vystihují následující slova:

... Patent Josefův otvíral sice selským synům volný přístup na studia, a přece jen se na ně nehrnuli. Ti, kdo chtěli vstoupit na gymnasium, musili prokázat, že dovedou nejen latinsky číst, nýbrž že znají již základy gramatiky jazyka latinského (*skloňovat, časovat, zájmena atd.*).

A kdo mohl zasvětit venkovského hocha do počátků latinského jazyka? Nejspíše místní farář. Ale tehdy byl nedostatek duchovenstva a fary byly od sebe často hodně vzdálené. Učitelé i žáci museli tu vynakládat mnoho trpělivosti i času. Na venkově nebylo vůbec školených učitelů. Nebylo snad ani možno, aby učitelé=kněží učili bez sebe menší odměny, a na venkově byla o peníze bída. Učení vyžadovalo dost času a sedláci potřebovali synů=školáků k práci doma, na poli, louce i jinde. A leckde znemožňovalo nebo aspoň znesnadňovalo připravovat se na katolické faře k studiu. Pravda, toleranční patent dovoloval, aby se poddaní vraceli k víře, kterou musili dosud zapírat. Nekatoličtí rodiče se však obávali, aby synové jejich nebyli na katolických farách odváděni od víry svých otců ...

Vstup hochů venkovských na gymnasia dál se proto jen ojediněle. Býval to vzácný případ, když některý synek našeho venkova se odvážil jít na studie. Venkovští lidé viděli v tom panské choutky, pýchu, vypínavost, zpronevěru stavu. Nebylo o mnoho lépe, když r. 1818 byly požadavky znalosti jazyka latinského při vstupu do gymnasia sníženy. Ale nevadila tu jen znalost latiny, nýbrž i němčiny, kterou se musil každý nastávající student prokázati. To znamenalo jít „na handl". Všecky tyto momenty musil sedlák dobře uvážit a požadavkům těm vy-

hovět, rozhodl-li se učinit ze syna „pána“. Byla to cesta nejistá, pokus takový nezaručoval, že podnikatel dojde svého cíle. Bylo třeba odhodlat se i k finančním nákladům, a poměry hospodářské byly tehdy tak neutěšené. ([Pe], str. 58–59)

Gymnaziální studia absolvoval Jandera v době, kdy byla škola pětitřídní. První tři třídy byly označovány jako *gramatikální*, další dvě jako *humanitní*. Hradecké gymnázium používalo pro jednotlivé třídy názvy *principia*, *grammatica*, *syntaxe*, *rhetorica* a *poesie*. V té době fungoval systém třídních učitelů, tj. jeden učitel vyučoval v dané třídě všechny předměty až na náboženství. V gramatikálních třídách učitel obvykle postupoval se svou třídou, v humanitních vždy jeden vyučoval ve čtvrté třídě, druhý v páté. Výuka v první a druhé třídě měla probíhat v německém jazyce, ve třetí až páté latinsky. S výukou českého jazyka, resp. v českém jazyce se vůbec nepočítalo.

Hlavními předměty byly náboženství, latina a s ní spojená gramatika, stylistika, řečnictví a básnictví, vedlejšími předměty pak řečtina, dějepis a zeměpis, matematika a přírodopis. Jednotlivé předměty měly pevné osnovy, učitelé museli užívat předepsané učebnice, učební pomůcky i výukové metody, žáci se museli denně účastnit mše svaté, šestkrát ročně měli předepsanou zpověď.

Od roku 1786 byl školní rok upraven tak, že začínal 1. září a končil 15. července, v červenci se konaly výroční zkoušky. Krátké prázdniny byly na Vánoce, o Masopustu a Velikonocích, velké prázdniny od poloviny července do konce srpna.

Výuka probíhala dvě až tři hodiny dopoledne, dvě hodiny odpoledne, ve čtvrtek a v neděli byl volný den, v úterý bývalo volné odpoledne, které měli slabší žáci využívat ke studiu. Ze všech předmětů se konaly ústní nebo písemné měsíční zkoušky, kterých se účastnil prefekt školy. Výroční zkoušky v Janderově čase skládali všichni žáci; jejich znalosti byly předváděny veřejně.

Jandera měl v každém pololetí *vysvědčení první třídy*, na konci každého pololetí byl veřejně přezkušován, hodnocen a chválen, na konci každého ročníku byl premiantem. Zajímavé je uvést počet žáků v jednotlivých třídách, které Jandera navštěvoval (počet v prvním pololetí / druhém pololetí): 27/27, 20/21, 16(15)/14(13), 15(14)/14(14) a 12/12.[22]

Uvedené údaje odpovídají obecné situaci – zhruba třetina studentů nebyla schopna náročnou a nákladnou školu dokončit.

---

[22] Počty žáků se ve třetím a čtvrtém ročníku nepatrně liší v tzv. *Hlavních katalozích Gymnázia v Hradci Králové* (uloženy ve fondu [IV]) a v tzv. tištěných výročních zprávách gymnasia v Hradci Králové (*Nomina Jvvenvm Gymnasio Caesareo-Regio Reginae Hradecensis Hvmanioribvs Litteris Stvdentivm ex Ordinibvs Classivm in Qvas Post Alernvm Examen Publicvm …*), které hradecké gymnázium vydávalo za každé pololetí.
Katalogy obvykle uvádějí údaj pro první i druhé pololetí, výroční zprávy zachycují stav na konci každého pololetí. Pololetní zprávy udávají pouze hodnocení typu – vysvědčení první, druhé nebo třetí třídy. Na konci školního roku byli nejprve uváděni premianti ročníku, teprve pak ostatní studenti (abecedně v jednotlivých třídách vysvědčení).
Výroční zprávy z doby Janderova gymnaziálního studia jsou svázány v konvolutu sgn. HB VI 36, který je uložen v knihovně kláštera na Strahově.

Vzhledem k tomu, že se Jandera později věnoval výuce matematiky, nebude na škodu připomenout, jak vypadala její výuka v době jeho gymnaziálních studií. Roku 1782 byl sestaven podrobný a závazný rozpis výuky jednotlivých předmětů na gymnáziích opatřený základy metodiky a přehledem doporučených učebnic a příruček.[23]

Pro matematiku byla od konce osmdesátých let 18. století jako základní a vzorová učebnice využívána kniha *Elementa arithmeticae, geometriae et alge brae ad usum scholarum Austriacarum*[24] a jako pomocná příručka či metodika byla doporučena kniha *De elementis Arithmeticae, Geometriae & Algebrae*.[25]

Podíváme-li se na témata, která byla podle rozpisu probírána, zjistíme, že ve srovnání s předchozím obdobím došlo k odbornému rozšíření a metodickému zlepšení výuky. Z algebry se probírala úprava výrazů, práce s celočíselnými mocninami, řešení lineárních a kvadratických rovnic. Kvadratické rovnice se řešily doplněním na úplný čtverec, tj. neuváděl se obecný vzorec pro nalezení kořenů rovnice, nepracovalo se s diskriminantem, uvažovala se jen kladná řešení. Studovaly se poměry a úměry, aritmetické a geometrické posloupnosti. Z geometrie se sice i nadále probíraly jen základy, objevily se však definice základních pojmů a jednoduché konstrukce pravítkem a kružítkem. Pozornost byla zaměřena na tradiční výpočty obsahů a objemů elementárních rovinných a prostorových útvarů. Opomenuty nebyly ani převody jednotek a praktická vyměřování v terénu. Důraz byl kladen na pochopení základních pojmů, vztahů a algoritmů a jejich dokonalé ovládnutí. Nepožadovaly se zatím žádné důkazy či prověření správnosti metod. Pomalu však narůstal rozsah výuky matematiky, která postupně dobývala své postavení ve struktuře gymnaziálních předmětů.

Zdůrazněme, že v době Janderova studia působili na hradeckém gymnáziu exjezuité i světští kněží, ještě doznívalo jezuitské období. Světských profesorů přibývalo jen velmi pomalu. Na gymnáziu byl jeden *prefekt*, tři profesoři gramatikálních tříd, dva profesoři humanitních tříd a katecheta. Prefektem gymnázia byl exjezuita Tomáš Fleisner, který na škole vyučoval již od roku 1781. Nejprve učil v gramatikálních třídách. V letech 1793 až 1806, kdy byl prefektem (ředitelem) školy, dohlížel jen na chod výuky, sám již nevyučoval, jak bylo tehdy zvykem. V době Janderova studia byl padesátníkem a seniorem sboru. Byl považován za zastánce českého jazyka a české kultury.

V prvním, druhém i třetím ročníku, tj. v gramatikálních třídách, byl Janderovým třídním učitelem František (Franz) Wihan, mladý světský profesor, nejprve svobodný a později ženatý, v čase Janderova studia byl třicátníkem. Jako třídní učitel vyučoval všem předmětům kromě náboženství. Na hradeckém gymnáziu působil Wihan v letech 1787 až 1822, nejprve vyučoval v gramatikál-

[23] Viz *Ordo et distributio docendorum et agendorum per singulas classes scholarum humaniorum, in Handbuch aller unter Regierung des Kaisers Joseph des II. für die k. k. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze*, J. G. Moessele, Wien, 1785. Matematika je rozpracována v prvním díle na str. 472–478.

[24] Vindobonae, 1788, 180 stran a 67 obrázků.

[25] Ani u jedné z těchto dvou knih není uveden autor.

ních třídách všem předmětům, později, v éře odborných učitelů se specializoval na výuku latiny v gramatikálních třídách, ještě později měl v těchto třídách opět veškerou výuku. Pokud bylo potřeba, vyučoval i řečtinu. Na studenty prý byl náročný a přísný, ale spravedlivý. Díky výrazným didaktickým schopnostem motivoval své žáky ke vzdělávání a k samostatnému studiu. Prefekti gymnázia vyzdvihovali jeho vynikající znalosti latiny, řečtiny, filozofie, historie a práva. Wihan pocházel z Prkenného Dolu (Brettgrund, dnes část Žacléře). Byl výrazným propagátorem české kultury a historie, považoval se za Čecha a rovněž jeho okolí ho za Čecha považovalo.

Exjezuitou byl Matyáš (Matěj, Matthias) Javůrek (Jawurek, Jawourek), Janderův třídní učitel v první humanitní třídě (*rhetorica*), který měl pověst vynikajícího učitele a dobrého člověka. Studentům všemožně pomáhal a ti ho proto zbožňovali. Byl již zkušeným pedagogem, v roce, kdy vyučoval Janderu, mu bylo 52 let. Specializoval se na výuku v první humanitní třídě. Prefekti gymnázia často zdůrazňovali jeho výborné znalosti filozofie a teologie. V letech 1806 až 1811 byl Javůrek prefektem. Pocházel z nevelké středočeské obce Dublovice (Dublowitz) v okrese Příbram. Podobně jako Wihan, i Javůrek se považoval za Čecha, a jako takový byl ve svém okolí vnímán.

Ve druhé humanitní třídě (*poesie*) byl Janderovým třídním učitelem František Lenk, devětadvacetiletý, krátce ženatý světský profesor. Nejprve vyučoval v gramatikálních třídách, od devadesátých let 18. století se specializoval na výuku v nejvyšší třídě. Prefekti kladně hodnotili jeho znalosti filozofie a práva. Lenk pocházel z Chebu, kde převažovali Němci, ale považoval se a byl považován za Čecha.[26]

V době Janderova studia není v dochovaných dokumentech školy uvedeno jméno katechety. Neznáme tedy jméno učitele, který Janderu učil náboženství.

V Janderově pozůstalosti v klášterní knihovně na Strahově se dochovalo jeho závěrečné vysvědčení z první humanitní třídy, které je ručně napsané na předtištěném formuláři. Je datované 1. července 1795, kromě červené voskové pečeti nese podpisy prefekta Tomáše Fleisnera a třídního učitele Matěje Javůrka. Jandera obdržel ve všech předmětech hodnocení *eminens*.[27]

Janderovými spolužáky byli mladší i starší chlapci, kteří pocházeli z celých východních Čech (např. Hradec Králové, Jičín, Hořice, Nový Bydžov, Jaroměř, Rychnov, Nové Město nad Metují, Opočno, Sadová, Libčany, Králíky, Smidary), ale i ze středních Čech (např. Kolín, Svinaře, Čáslav, Dymokury). Ačkoliv gymnázium mohlo přijímat chlapce od věku 10 let, nejmladší chlapci při vstupu do školy v Janderově čase mívali obvykle 12 let. Zdůrazněme však, že věk studentů někdy nebyl zaznamenán přesně, protože se zapisoval podle sdělení zákonného zástupce nebo staršího žáka.

[26] Více viz *Kvalifikační listiny profesorů 1787–1846*, karton č. 65, fond [IV].

[27] Viz dokument se signaturou HB VI 36/13, klášterní knihovna na Strahově. O Janderovu gymnaziálním studiu viz též [Kř1], zejména str. 21, a [40].

Jandera byl každé pololetí od školního roku 1793/1794 do školního roku 1795/1796 zapsán do *Zlaté knihy*[28] gymnázia jako nejlepší žák třetí gramatikální třídy, první humanitní třídy i druhé humanitní třídy.[29]

Byl označován jako *praemiis donari meruerunt* neboli žák, který *si zaslouží být obdarován*, tj. *zaslouží si odměnu*. V některých letech se pro nejlepší studenty ročníku užívalo označení *praemio donati* (obdarováni odměnou).

Hlavní katalogy a výroční zprávy hradeckého gymnázia neobsahují v době Janderova studia informace o bydlišti žáka, jeho zákonném zástupci apod. Nejsme tedy schopni spolehlivě doložit, kde Jandera bydlel a kdo byl jeho ochráncem. Patrně využíval, jak již bylo uvedeno, podporu svého strýce Jana Kučery, bohatého a vzdělaného hradeckého kupce.

Jandera studoval na hradeckém gymnáziu i řečtinu, jejíž výuka byla v humanitních třídách přesunuta mezi nepovinné předměty. Z doby jeho studia nejsou dochovány katalogy pro tento předmět, výuka řečtiny je však uváděna ve výročních zprávách gymnázia a na vysvědčeních studentů. Jandera byl ve čtvrtém a pátém ročníku (v *rhetorice* a *poesii*) nejlepším studentem řečtiny v ročníku, byl hodnocen jako *exelluerunt*, tj. vynikající, nebo *exelluit*, tj. výjimečný.[30]

V *kvalifikačních listinách profesorů 1787–1846* není v době Janderova studia kolonka pro jméno vyučujícího řeckého jazyka vyplněna, výuku řečtiny patrně vedl vyučující dané třídy. Pro malý počet studentů nebo soukromou výukou mohl být výukou řečtiny pověřen František Wihan.[31]

Zdá se být zjevné, že na Janderův celoživotní zájem o historii a na jeho vztah k rodnému kraji měli značný vliv jeho gymnaziální profesoři.

Vzhledem k tomu, že Jandera byl vynikající student pocházející z nepříliš bohaté rodiny, byl v první až čtvrté třídě osvobozen od placení školného a v pátém ročníku pobíral tzv. královské stipendium.

Jméno Jandera mělo na hradeckém gymnáziu skvělý zvuk, neboť kromě Josefa zde studovali i jeho čtyři mladší bratři. Josef byl prvním (od roku 1791 do roku 1796), po něm od roku 1796 do roku 1801 Jan, od roku 1799 do roku 1804 František, od roku 1803 (patrně) do roku 1808 Václav a od roku 1805 do roku 1810 Gothard. Všichni studovali s vynikajícími výsledky, Jan i Gothard patřili

---

[28] *Zlatá kniha 1794–1844 Caes. Reg. Gymnasium. Reginae-Hradecense*, kniha č. 545, fond [IV]. Mohutná kniha vázaná v bílé kůži a opatřená zlatým nápisem nebyla až do roku 1818 řádně vedena. Zápisy byly neúplné, případně byly psány na volných papírech, které nejsou číslovány. Pečlivé zápisy začínají až roku 1818.

[29] Nejlepší studenti ve třídě *syntax* viz třetí zápis z 21. 1. 1794 (str. 1) a druhý zápis z 16. 7. 1794 (str. 4).
Nejlepší studenti ve třídě *rhetorica* viz první zápis z 20. 3. 1795 (str. 7) a první zápis z 10. 8. 1795 (str. 8).
Nejlepší studenti ve třídě *poesie* viz první zápis z 12. 1. 1796 (str. 9) a druhý zápis z 2. 7. 1796 (str. 9).

[30] Viz Janderovo hodnocení ve výročních zprávách a jedno dochované vysvědčení v konvolutu sgn. HB VI 36 uloženém v knihovně kláštera na Strahově.

[31] Viz *Kvalifikační listiny profesorů 1787–1846*, karton č. 65, fond [IV].

mezi nejlepší žáky ročníku, tj. mezi *praemio donati*. Připomeňme, že Josef zahájil studia v 15 letech, Jan v 16 letech, František před 15. rokem, Václav ve 14 letech a Gothard rovněž ve 14 letech. Studia Jana, Františka, Václava a Gotharda se překrývala, tj. starší bratr mohl dohlížet na mladšího a případně mu pomáhat se studiem i s každodenními problémy studentského života. Jméno Jandera bylo nepřetržitě přítomno na hradeckém gymnáziu od roku 1791 do roku 1810, tj. po dvacet let. Pravidelně zaznívalo na poradách profesorského sboru, když se hovořilo o vynikajících žácích.[32]

Gymnaziální studium pěti synů (ze šesti) rozhodně nebylo na konci 18. a na počátku 19. století běžné ani u bohatších a vzdělanějších městských rodin. Je pozoruhodné, že nepříliš bohatý hořický perníkář Josef Jandera vyslal ke studiím a dokázal na nich udržet pět ze sedmi svých dětí (šest chlapců a jedna dívka, která však tehdy nemohla studovat). Patrně zde svoji úlohu sehrála i Josefova manželka Markéta, rozená Kučerová, která uměla číst, psát a počítat, byla schopna psát dopisy i zápisy do rodinné kroniky. Pocházela z rodiny, která vzdělání věnovala velkou pozornost a cenila je. Janderova rodina se v Hořicích úspěšným studiem svých dětí zařadila mezi výjimečně vzdělané rodiny.

4. Na Filozofické fakultě pražské univerzity

Po ukončení gymnaziálních studií v Hradci Králové odešel Josef Jandera do Prahy a zahájil na podzim roku 1796 ve dvaceti letech studium na Filozofické fakultě pražské univerzity, která byla v té době povinnou „přípravkou“ ke studiu na tzv. vyšších fakultách, právnické, lékařské a teologické. Poznamenejme, že Jandera patřil spíše ke starším studentům, neboť měl proti ostatním dvou až pětileté zpoždění již při vstupu do gymnázia, a stejné zpoždění později při příchodu na Filozofickou fakultu.

Janderovo studium na Filozofické fakultě proběhlo v období ovlivněném zásadní reformou univerzity, která přišla v roce 1784. Na jejím základě do jisté míry pominula církevní cenzura výuky, definitivně skončila výsada výuky v latinském jazyce a nastal postupný přechod k výuce v německém jazyce. Potřeba změny vyučovacího jazyka byla vyvolána praktickými důvody zdůrazňovanými osvícenstvím – rozvoj přírodních věd a techniky a s ním spjatá potřeba výchovy většího počtu vzdělaných odborníků, potřeba nové odborné terminologie apod. K tomu přistupovala snaha o centralizaci *Rakouské říše* vyžadující jediný jazyk, němčinu. K přechodu k němčině jako k vyučujícímu jazyku vedl i problém s nedostatečnou znalostí latiny absolventů gymnázií.

Výuka některých předmětů v německém jazyce se na pražské univerzitě objevovala již od šedesátých let 18. století, jednalo se však pouze o ojedinělé pokusy a tolerované modernizační snahy (viz např. K. J. Seibt). Proti legalizaci výuky v německém jazyce byli původně hlavně jezuité. Po zrušení jejich řádu nesou-

[32] Více o studiu Janderových bratrů viz *Hlavní katalogy Gymnázia v Hradci Králové* (uloženy ve fondu [IV]) a tištěné výroční zprávy Gymnázia v Hradci Králové, jejichž latinské názvy se v letech 1791 až 1810 více či méně měnily.

hlasili s výukou v němčině zejména ti, kdo byli proti vídeňské centralizaci, z níž vyplývala germanizace celé Rakouské říše. Například profesor František Martin Pelcl (1734–1801) poukazoval na to, že na pražské fakultě studují Češi, Poláci, Maďaři, Italové, Irové aj., pro které je němčina cizím jazykem a přináší jim na rozdíl od německy mluvících studentů značné těžkosti. Latinu považoval za univerzální jazyk a současně za cizí jazyk pro všechny národy – tvrdil, že její užívání jako vyučovacího jazyka nastavuje všem studentům stejné počáteční podmínky. Zavedení výuky v německém jazyce Pelcl považoval za nevhodnou germanizaci školy.

Studijní řád z roku 1784 zaváděl na filozofických fakultách v prvním až třetím ročníku systém povinných předmětů, zkoušek, placení školného, osvobození od školného pro chudé studenty a vyplácení stipendií potřebným talentovaným studentům. Zkoušky ze všech předmětů museli skládat všichni studenti, kteří byli osvobozeni od školného, pobírali stipendia nebo chtěli mít bezproblémový přístup na vyšší fakulty. V prvním a druhém ročníku byla výuka zaměřena na zvládnutí povinných předmětů, ve třetím si studenti mohli povinnou výuku doplňovat výběrem z předmětů volitelných.

Přednášky probíhaly denně, kromě čtvrtka a neděle. Dopoledne bývaly dvě hodiny a odpoledne rovněž dvě hodiny (v úterý se vyučovalo jen dopoledne), tj. týdenní povinná výuka byla v rozsahu 18 hodin. Dopoledne měly být vyučovány předměty „vyžadující přemýšlení“ (logika a matematika). V Praze nebyl tento požadavek striktně dodržován; dávala se přednost dohodě profesorského sboru. Školní rok začínal v říjnu a končil v červnu, v březnu a v červenci byly semestrální zkoušky. Výuku přerušovaly různé náboženské svátky, oslavy panovnického rodu, velikonoční a letní prázdniny.

Reforma v roce 1784 posílila výuku matematiky, základů přírodních věd a filozofie na úkor klasických jazyků a tzv. „krásnověd“. Studium mělo „bystřit rozum a úsudek a zjemňovat vkus studentů“, mělo jim vštípit potřebné pracovní a studijní návyky a upevnit jejich všeobecné znalosti. Po reformě elementárního a středního školství začali na univerzitu na konci 18. století přicházet studenti s lepšími znalostmi matematiky a přírodních věd, jejich výuka mohla tedy jít do větší hloubky. Důraz byl kladen na aplikace poznatků (obchodní počty, úrokový počet, zeměměřictví, základy mechaniky, stavitelství, technologie apod.).

Reforma přinesla také první univerzitní světské profesory (neboli *laiky*) a vedla též k navýšení počtu řádných profesorských míst (devět stolic) a zvýšení počtu volitelných předmětů. Po reformě bylo možno jako volitelné předměty vybírat fyzikální zeměpis, základy meteorologie a astronomie s praktickými cvičeními na hvězdárně a v terénu, vyšší matematiku, přírodopis (botanika, technologie), inženýrské vědy, zemědělské vědy, český jazyk, pomocné vědy historické apod. Ve výběrových přednáškách bylo možno jít do větší hloubky, probírat nejnovější výsledky výzkumů a užívat vlastní učební texty a další pomůcky. Někteří pedagogové (mimořádní profesoři, doktoři, lektoři) měli velkou část svého úvazku právě ve volitelných předmětech.

Výše uvedené důsledky reformy byly z hlediska vývoje výuky a vědecké práce velmi přínosné. Na druhé straně je nutno připomenout, že na konci devadesátých let 18. století, kdy Jandera studoval na Filozofické fakultě, doznívala obměna sboru, kterou nastolily reformy, a výuka již jela v zajetých kolejích bez velkých změn a inovací. Laičtí profesoři většinou pocházeli z německého prostředí, z německých rodin, měli německé vzdělání a až na drobné výjimky (Pelcl, Vydra) neměli zájem o probouzející se obrozenecké aktivity českého národa.[33]

Ve školním roce 1796/1797 Jandera studoval čtyři povinné předměty prvního ročníku: *Logika* (5 hodin), *Čistá matematika* (5 hodin), *Klasická literatura* (2 hodiny) a *Přírodopis* (*Naturgeschichte*, 6 hodin). Nezapsal si *Pomocné vědy historické* (diplomatiku a heraldiku, 2 hodiny). V každém předmětu se hodnotilo *Fortgang*, *Fleiß*, *Sitten* (pokrok, píle, morálka). Jandera obdržel v zimním i letním semestru 12× nejlepší možnou známku – *eminens*. Pobíral státní stipendium ve výši 80 zlatých ročně, které mu usnadňovalo život v Praze.[34]

Logiku neboli *filozofii* vyučoval profesor Karel Jindřich Seibt, *čistou matematiku* profesor Stanislav Vydra, *klasickou literaturu* profesor August Gottlieb Meissner a *přírodopis* profesor Vincenc Blaha.

Karel Jindřich Seibt (Karl Heinrich Ritter von Seibt, 1735–1806), osvícenský kněz a filozof, získal své vzdělání u piaristů a na pražské a lipské univerzitě. V Praze vyučoval estetiku, pedagogiku, filozofii, praktickou morálku, německou literaturu a církevní dějiny. Jako jeden z prvních přednášel německy. Podílel se na reformě Filozofické fakulty pražské univerzity i na reformě výuky na čtyřech pražských gymnáziích. Ovlivnil mnohé české obrozence (Dobrovský, Jungmann). V době Janderova studia byly již Seibtovy přednášky patrně za zenitem doby, neodrážely nové filozofické směry a podněty.

Stanislav Vydra (1741–1804), český katolický kněz, původně člen řádu jezuitů, univerzitní profesor matematiky, byl národním buditelem, milovníkem českého jazyka a historie, nadaným malířem a obdivovaným pedagogem. Patřil mezi významné představitele první etapy českého národního obrození. Měl, jak v následujícím textu uvidíme, zásadní vliv na Janderovo univerzitní studium, odborné zájmy a budoucí pedagogické povolání.

August Gottlieb Meissner (též Meißner, 1753–1807) přišel do Prahy roku 1785 po studiích ve Wittenbergu a Lipsku. Stal se profesorem krásných věd, morálky, estetiky a pedagogiky a současně profesorem klasické literatury, řecké a latinské filologie. Byť klasický filolog, podporoval výuku v německém jazyce. Jeho přednášky vzbudily zájem o Gottholda Ephraima Lessinga (1729–1781),

[33] O vývoji výuky na Filozofické fakultě pražské univerzity a zásadních reformách viz [Pt].

[34] O Janderově studiu viz katalogy posluchačů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy *Klassenverzeichniss sämmtlicher Schüler der Philosophie nach der I^{ten} Semestralprüfung 1797* a *Verzeichniss der sämmtlichen Schüler der Philosophie. An der Universität in Prag. Nach der II^{ten} Semestralprüfung im Jahre 1797*, viz fond [VIII], inv. č. 383. O stipendiu viz *Verzeichniss sämmtlicher Stiftlinge und Stipendisten ... nach der I^{ten} Semestralprüfung 1797*, fond [VIII], inv. č. 384.

německého básníka, literárního a divadelního kritika, spisovatele, filozofa a dramatika, o moderní evropskou osvícenskou literaturu a novodobou německou literaturu. Výklad klasické literatury doplňoval četbou a rozborem děl, estetiku vykládal jako disciplínu důležitou pro formování názorů na svět. Silně ovlivnil mladé české studenty; například Antonín Jaroslav Puchmajer (1769–1820) podle jeho příkladu založil *novočeskou básnickou školu*.

Vincenc Blaha (von Blaha, Bláha, nar. 1764), český univerzitní pedagog a „hudební vynálezce" (zdokonalil piano, vytvořil orchestrion aj.), vyučoval přírodopis obohacený o fyzický popis Země a základy technologií. Za vylepšení piana byl prý povýšen do šlechtického stavu.

V následujícím školním roce 1797/1798 Jandera studoval pět povinných předmětů druhého ročníku – *Přírodověda* (*Naturlehre*, 10/8 hodin), *Aplikovaná matematika* (5 hodin), *Klasická literatura* (2 hodiny), *Všeobecná historie* (2 hodiny) a *Pomocné vědy historické* (archeologie a numismatika, 3/2 hodiny). V každém předmětu se jako v prvním ročníku udílely tři známky (*Fortgang*, *Fleiß*, *Sitten*). Jandera obdržel v zimním i letním semestru 15× *eminens*.[35] Také ve druhém ročníku pobíral Jandera státní stipendium ve výši 80 zlatých ročně.[36]

Přírodovědu vyučoval profesor Franz Schmidt, *aplikovanou matematiku* profesor Stanislav Vydra, *klasickou literaturu* profesor August Gottlieb Meissner, *dějepis* profesor Karl Joachim Maria von Bocklet a *pomocné vědy historické* profesor František Steinský. Představme nyní stručně tyto profesory, kteří výrazně ovlivnili Janderovo vzdělání.

Franz Schmidt (1764–1814), profesor fyziky, vyučoval v některých letech i aplikovanou matematiku a fyzikální chemii. V letech 1789 až 1814 vedl tzv. *stolici přírodovědy s experimenty, užité matematiky a fyzikální chemie*. Výklad fyziky doplňoval zajímavými a oblíbenými experimenty.

Karl Joachim Maria von Bocklet (1759–1804), profesor dějin, své vzdělání získal na vídeňské univerzitě, kde obhájil doktorát filozofie. V letech 1786 až 1796 vyučoval tzv. dějiny německé říše na lyceu v Linci. Roku 1796 získal na pražské univerzitě uvolněnou stolici obecných dějin, poté co byl předčasně penzionován historik Ignác Cornova (1740–1822), jezuita, kněz, osvícenský kritik a sympatizant Velké francouzské revoluce, který byl nepohodlný vídeňské vládě. Bocklet nebyl u studentů příliš oblíbený, neboť prý po nich vyžadoval důkladné až encyklopedické zvládnutí vyložené látky. Podle jeho současníků vedlo jeho

[35] Uvedené časové dotace se liší, první je podle oficiálních seznamů přednášek, druhá podle historie Filozofické fakulty [Pt]. Přitom ani jeden součet nedává 18 hodin. Steinského přednášky si řada studentů nezapisovala. Patrně nemusely být nutně zapsány, ale nebyly výběrovými přednáškami.

[36] O Janderově studiu viz katalogy posluchačů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy *Verzeichniss der sämmtlichen Schüler der philosophischen Wissenschaften. An der Universität zu Prag. Nach der ersten Semestralprüfung im Jahre 1798* a *Verzeichniss der sämmtlichen Hörer der Philosophie. An der Universität zu Prag. Nach der zweiten Semestralprüfung. Im Jahre 1798*, fond [VIII], inv. č. 385.

působení na fakultě k poklesu významu stolice obecných dějin, jeho přednášky byly konzervativně laděné, vzdálené osvícenským idejím, ale plně vyhovovaly vídeňské vládě. Bockletovou nejvýznamnější prací je monografie *Einleitung in die allgemeine Welt- und Völkergeschichte für Studierende.*[37] Jandera musel jistě litovat, že nemohl poslouchat historické přednášky Cornovovy.

František Steinský (též Steinsky, 1752–1816) byl učitelem přírodopisu a krasopisu na pražské normální škole, od roku 1785 do roku 1816 zastával navíc místo mimořádného univerzitního profesora pomocných věd historických, které tehdy zahrnovaly výklad diplomatiky a heraldiky v prvním ročníku, starožitností (archeologie) a numismatiky ve druhém ročníku. V osmdesátých letech 18. století patřil mezi výrazné zastánce lidských práv a svobod, měl pokrokové návrhy reforem školství, prosazoval vzdělávání žen a zajištění výchovy dětí ze sociálně slabého prostředí (chudina a sirotci). Proslulé byly jeho statě v časopisu *Monatliche Beyträge zur Bildung und Unterhaltung des Bürgers und Landmannes.* Od poloviny devadesátých let 18. století patřil ke konzervativním „zpátečníkům", nezaujaly ho myšlenky Velké francouzské revoluce ani osvícenství. Jeho přednášky byly prý suché a nudné, neoslovovaly mladé studenty a netěšily se jejich zájmu. Jandera znalosti z pomocných věd historických jistě plně využil a rozvinul při svém pozdějším historickém bádání o Miletínu a Hořicích.

Ve školním roce 1798/1799 Jandera studoval pět předmětů třetího ročníku: *Metafyzika a morálka* (5 hodin), *Krásné vědy* (estetika, rétorika, poetika, 5 hodin), *Všeobecná historie* (4 hodiny), *Praktická matematika* (3 hodiny) a *Technologie* (2 hodiny). V každém předmětu se opět hodnotily tři složky (*Fortgang*, *Fleiß*, *Sitten*), Jandera obdržel v zimním i letním semestru 15× *eminens.*

Metafyziku a morálku vyučoval profesor Karel Jindřich Seibt, *krásné vědy* profesor August Gottlieb Meissner, *dějepis* profesor Karl Joachim Maria von Bocklet, *praktickou matematiku* profesor František Antonín Leonard Herget a *technologii* profesor Vincenc Blaha.

František Antonín Leonard Herget (1741–1800) byl český matematik a inženýr, který studoval na pražské univerzitě i na stavovské inženýrské škole (později polytechnika, technika, dnes ČVUT). V roce 1767 byl jmenován profesorem inženýrských věd na stavovské inženýrské škole. Učil aritmetiku, geometrii, trigonometrii a základy techniky. Od roku 1784 také přednášel praktickou matematiku na pražské univerzitě. Na Malé Straně v Praze nedaleko Vltavy vybudoval velkou prosperující cihelnu, podílel se na opravách kostelů a přestavbách klášterů, na bourání Betlémské kaple, na stavbě všeobecné nemocnice aj. Zasadil se též o vybudování pražské kanalizace. V čase Janderova studia vedl v rámci praktické matematiky volný cyklus přednášek z geometrie a statiky, který doplňoval praktickými měřeními v terénu. Někteří studenti si tento předmět nezapisovali.

[37] Erstes Heft, Gottlieb Haase, Prag, 1804, 2+lxviii+203 stran.

I ve třetím ročníku filozofických studií Jandera pobíral státní stipendium ve výši 80 zlatých ročně.[38]

Janderovým spolužákem a přítelem z filozofických studií byl Bernard Bolzano (1781–1848), který byl o pět let mladší. V době jejich seznámení bylo Janderovi dvacet let a Bolzanovi pouhých patnáct. Bolzano, rodilý Pražák, neměl žádné „studijní" zpoždění ve srovnání s „venkovanem" Janderou. Bolzano měl rovněž vynikající prospěch ve všech předmětech. Na rozdíl od Jandery si ve druhém ročníku nezapsal pomocné vědy historické. Jinak studovali ostatní předměty společně. Vzhledem ke svému sociálnímu původu Bolzano nepobíral žádné stipendium.[39]

Z doby Janderova studia bohužel neexistují seznamy posluchačů volitelných předmětů. Nejsme tedy schopni doložit ani vyvrátit, zda Jandera sledoval některé volitelné přednášky z vyšší matematiky profesora Františka Josefa Gerstnera, přednášky z astronomie profesora Antonína Strnada či adjunkta Aloise Martina Davida, z českého jazyka profesora Františka Martina Pelcla, z meteorologie profesora Antonína Strnada, z chemie a fyzikální chemie profesora Franze Schmidta, z latinské poezie profesora Augusta Gottlieba Meissnera, z botaniky profesora Jana Christiana Mikana (1769–1844) apod. Totéž se týká Bernarda Bolzana.[40]

Jak víme, Jandera pocházel z rodiny hořického perníkáře, která mu nemohla zajistit finance potřebné na studium a život v Praze. Pavel Křivský, znalec Janderovy literární pozůstalosti, o počátku Janderových univerzitních studií napsal:

... odkázán sám na sebe a nemaje nikoho, kdo by mu pomáhal. Začátky v Praze byly těžké a jedině proto, že se ho ujala matka jeho spolužáka Hubingera, vdova po kočím, mohl se v Praze udržet. Na tuto svoji dobrotitelku Jandera vždycky velmi vděčně vzpomínal a ještě jako profesor ji pravidelně navštěvoval.
([Kř1], str. 21)[41]

---

[38] O Janderově studiu viz katalogy posluchačů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy *Klassenverzeichniss der sämmtlichen Hörer der Philosophie an der Universität zu Prag. Nach der ersten Semestralprüfung im Jahre 1799* a *Verzeichniss der Hörer der Philosophie. Nach der II^{ten} Semestralprüfung. Im Jahre 1799*, které jsou uloženy ve fondu [VIII], inv. č. 385. O stipendiu viz *Klassenverzeichniss der sämmtlicher Stiftlinge und Stipendisten ... 1799*, fond [VIII], inv. č. 385.

[39] Viz výše zmíněné katalogy posluchačů Filozofické fakulty pražské univerzity za roky 1796/1797 až 1798/1799, fond [VIII]. Poznamenejme, že ve školním roce 1799/1800 Bolzano nenastoupil společně s Janderou ke studiu na teologické fakultě. Patrně ještě studoval vyšší matematiku, logiku a filozofii jako privátní student jednotlivých univerzitních profesorů. Janderovo a Bolzanovo přátelství dobře ukazuje Janderův deník z let 1799 až 1801 uložený v knihovně kláštera na Strahově, sgn. DB V 39.

[40] Více viz *Verzeichniss ordentlichen und außerordentlichen Vorlesungen, welche an der k. k. Universität zu Prag ...*, 1796/1797 až 1798/1799, fond [VIII].

[41] František Pavel Křivský (1912–1989), český katolický kněz a premonstrát, pracoval po opuštění řádu, kněžské služby a katolické víry jako archivář. Zajímal se o filozofii, historii a výchovu mládeže. Byl aktivním členem skautu a současně i komunistou. Po druhé světové válce působil jako archivář ministerstva vnitra, angažoval se ve skautském *Junáku*,

Blízkou Křivského spolupracovnicí (podle některých pramenů manželkou) byla Marie Pavlíková (1920–1995), archivářka hlavního města Prahy, historička, odbornice na teologii a dějiny univerzitního knihovnictví a překladatelka z němčiny.[42]

Janderův spolužák Franz Hubinger studoval v zimním semestru 1796/1797 první ročník Filozofické fakulty pražské univerzity. Byl průměrným studentem, v logice, matematice a klasické literatuře obdržel všechna hodnocení *1* (*primam*, tj. dobře), pouze v přírodovědě byl hodnocen známkou *e* (*eminens*). Pomocné vědy historické si podobně jako mnoho jiných studentů nezapsal. V letním semestru 1796/1797 studia zanechal.[43] Jeho studijní neúspěch nevedl k přerušení vzájemných kontaktů a přátelství s Janderou.

Katalogy studentů z té doby bohužel neobsahují informace o studentově pražském bydlišti, takže nevíme, kde Jandera za studia na Filozofické fakultě v Praze bydlel.

Na změnu Janderovy situace měl vliv Matěj Javůrek, bývalý jezuita, Janderův gymnaziální profesor, který se dobře znal se Stanislavem Vydrou, univerzitním profesorem matematiky a rovněž bývalým jezuitou. Javůrek Janderovi doporučil, aby Vydru kontaktoval a požádal ho o pomoc. Jandera se nejprve bál Vydru oslovit. Když však poznal jeho vztah ke studentům, dodal si odvahu, navštívil ho, seznámil ho se svým původem, situací a zájmy. Vydra poskytl účinnou pomoc, jak výstižně popsal Křivský na základě studia Janderovy rukopisné pozůstalosti:

... Postaral se, aby Jandera dostával obědy u křižovníků a když blíže poznal nadaného a snaživého studenta, když se přesvědčil o jeho znalostech z českých dějin i z historie rodného kraje a objevil jeho matematické nadání, učinil jej svým famulem a ubytoval jej ve svém bytě v bývalém Svatováclavském semináři v nynější Husově ulici na Starém Městě pražském. Jandera, pečlivý, až pedanticky přesný, psal Vydrovi i jiným profesorům katalogy posluchačů, vypi-

---

kde rozvíjel prokomunistickou činnost. V roce 1949 stanul v čele komise pro práci s mládeží ve *Svazu občanů bez vyznání*, který začal zakládat kroužky mládeže, z nichž vyrostlo hnutí *Kruh*. V padesátých letech se stal režimu nepohodlný, roku 1952 byl uvězněn a ve vykonstruovaném procesu odsouzen na doživotí. Ve vězení byl považován za důležitého činovníka *Junáka*, mezi spoluvězni měl výbornou pověst, pořádal pro ně tajné filozofické přednášky, avšak současně spolupracoval se státní bezpečností a patřil mezi vězeňské donašeče. Roku 1965 byl propuštěn, pracoval jako skladník a později jako archivář *Památníku národního písemnictví*. Zabýval se historií premonstrátského řádu, životem a dílem některých českých filozofů a teologů 19. století. Jeho přednášky z vězení v Leopoldově vyšly ve sborníku *Filosofie za mřížemi* (viz [Po]).
Janderův pobyt u vdovy Hubingerové dokládá jeho deník z let 1799 až 1801 uložený v knihovně kláštera na Strahově, sgn. DB V 39.

[42] Pavlíková přeložila Bolzanův životopis, opatřila jej doplňujícími vysvětlivkami, ediční poznámkou a doslovem. Viz [Bo2].

[43] Více viz katalogy posluchačů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy *Klassenverzeichniss sämmtlicher Schüler der Philosophie nach der I^{ten} Semestralprüfung 1797* a *Verzeichniss der sämmtlichen Schüler der Philosophie. An der Universität in Prag. Nach der II^{ten} Semestralprüfung im Jahre 1797*, fond [VIII], inv. č. 383.

soval vysvědčení, která Vydra jen opatřoval svým podpisem, psal mu pozvánky pro rektorskou instalaci i pro instalaci do funkce kanovníka kapituly u všech Svatých v Praze, roznášel dopisy, vyřizoval vzkazy, doprovázel Vydru při jeho cestách do strahovského kláštera i do kláštera v Břevnově i při návštěvách u různých akademických a církevních hodnostářů. Vykonával za Vydru i povinnost korepetitora. V roce 1798 a 1799 doprovázel profesora Vydru na prázdninové cestě po Hradecku. ([Kř1], str. 21–22)

Janderův zájem o matematiku probudil bezesporu právě Vydra, jehož přednášky si prý oblíbili i studenti, kterým matematika moc nešla, neboť byly zpestřovány příběhy z české historie. Premonstrát Vilém Alois Ondráček o Vydrově vlivu na Janderu napsal:

… Byl jedním z jeho „miláčků“, „dimidium animae“, „Gaudium et corona vitae.“ … Slova přednášek vlastence Vydry, plna dramatického napětí, padla u Jandery na půdu dobrou. ([On2], str. 106)[44]

Vydra měl rozhodující vliv na Janderovu celoživotní pedagogickou dráhu, na jeho rozsáhlé humanistické vzdělání i široké zájmy. Výstižně to charakterizují následující slova Pavla Křivského:

Sblížení s profesorem Vydrou bylo pro mladého Janderu neobyčejně cenné, neboť rozhodlo o celém jeho budoucím životě i o jeho vědecké dráze. U Vydry získal Jandera rozsáhlé znalosti z českých dějin, seznámil se u něho s dílem Bohuslava Balbína,[45] *jehož byl Vydra velkým ctitelem a k němuž se hlásil nejen jako k vlastenci a výtečnému historickému spisovateli, ale i jako k slavnému rodáku a krajanovi. Jandera mohl používat rozsáhlé knihovny Vydrovy a jeho příznivec mu také sám knihy ke studiu doporučoval. Na jeho radu četl Jandera, jak si do svého zápisníku zapsal, Bossueta a Fenelona.*[46] *Vydra však vedl Janderu*

[44] Latinské sentence: „polovina duše“, tj. spřízněná duše, a „Radost a koruna života“.

[45] Bohuslav Balbín (1621–1688), rodák z Hradce Králové, historik, hagiograf, literát, kněz a jezuita, byl učitelem na jezuitských školách. Na jedné straně se účastnil pobělohorské rekatolizace, na druhé straně byl vlastencem, který si uvědomoval nebezpečí, které hrozilo českému jazyku a kultuře. Ve své době se řadil mezi významné obhájce českého jazyka a přední osobnosti českého baroka. Zabýval se českou historií, historií jezuitského řádu, církevními dějinami, životy svatých a významných církevních představitelů, poetikou a rétorikou. Na jedné straně byl obhájcem katolicismu, loajálním k habsburskému rodu, na druhé straně byl vlastencem, miloval český jazyk, kulturu a historii, otevřeně vystupoval na jejich obranu a kritizoval odrodilou šlechtu i vládní politiku snažící se o germanizaci. Tím popuzoval své nadřízené i cenzuru. Jeho dílo inspirovalo obrozence 18. století.

[46] Jacques-Bénigne Bossuet (1627–1704), francouzský duchovní, teolog, spisovatel a dvorní kazatel krále Ludvíka XIV. (1638–1715), byl zastáncem katolicismu a absolutismu, jedním z význačných představitelů francouzského klasicismu, kritikem protestantismu a mystického pojetí víry.
François de Fénelon (1651–1715), francouzský duchovní, teolog, spisovatel, dvorní vychovatel Louise de France (1682–1712), vévody Burgundského a vnuka Ludvíka XIV., byl silně filozoficky a mysticky založený literát.
Bossuet a Fénelon se proslavili nejen svými náboženskými díly, ale především teologicko-filozofickým sporem o povaze mystiky a křesťanské dokonalosti. Fénelonovy názory odsoudil papež Inocenc XII. (1615–1700). Fénelon jeho stanovisko uznal, stáhl se z veřejného života a zůstal věrný církvi. Četba jejich děl mohla být pro Janderu zajímavou zkušeností.

i k tomu, aby studoval Eulera a klasickou matematickou literaturu a vychovával si z něho – snad bez přímého úmyslu – svého nástupce. Velký význam měly pro mladého studenta dlouhé rozhovory, které s ním vedl profesor Vydra a jejichž data si zapisoval. Na Janderu působila velkým dojmem Vydrova sbírka rytin a zejména vlastní Vydrovy kresby, o nichž se rozhovořil ještě po létech v roce 1816 ve vzpomínkové řeči, kterou měl při odhalování Vydrova pomníku v Klementinu. Vzpomínal, jak u něho viděl jeho vlastní kresby hradů, města a skal na Jičínsku, které si Vydra vykreslil, když působil v jičínské jesuitské koleji, vzpomínal na jeho kresby Rychnova nad Kněžnou, na kresbu hradecké pevnosti s rodným domkem Vydrovým, na portrét Vydrova učitele Josefa Steplinga,[47] *na podobiznu osvícenského filosofa Christiána Wolfa a čínského myslitele Konfucia,*[48] *které Vydra nakreslil a rád svým žákům ukazoval. Na Janderu působil i vřelý vlastenecký cit Vydrův, jeho básnické nadání, kazatelská ohnivost a také jeho lidumilnost. Vydra se mu stal životním ideálem a vzorem. I když se povahově od sebe lišili – nadšená a vroucí povaha Vydrova a strohá a přesná povaha Janderova – přijal Jandera Vydrovu metodu i způsob výuky, udržel si po celý život vřelý zájem o historii, zůstal upřímně cítícím Čechem a snažil se naplnit Vydrův odkaz i v sociálním cítění a v porozumění pro hmotné starosti studentů.*
([Kř1], str. 22)[49]

Jandera, jak jsme již výše uvedli, byl pečlivý, pilný a talentovaný student, který měl výborný prospěch ze všech předmětů, které si zapsal na Filozofické fakultě pražské univerzity. Kromě studia a úkolů, jimiž ho pověřoval Vydra, četl knihy z Vydrovy soukromé knihovny a rád se procházel po staré Praze.

Jandera si Vydry velmi vážil, ctil jeho odkaz, památku a dílo. Například v roce 1821 si do svého diáře přenesl některé zápisky svého profesora a ochránce. K 13. lednu připojil poznámku, že Vydra ve dnech 13. až 21. ledna 1799 naměřil extrémní mrazy až $-23\frac{2}{10}$ °R neboli -29 °C. K 22. lednu si poznamenal, že Vydra si 22. ledna 1803 do diáře zapsal, že na doporučení lékařů kvůli silně zhoršenému zraku přestal přednášet a že Jandera od 28. ledna začal suplovat jeho přednášky v „Logice“ a od 29. ledna i jeho přednášky ve „Fyzice“. Během roku si Jandera k několika datům připsal další vzpomínky na roky 1794 až 1803, které se vztahovaly k Vydrovi, k jejich setkávání apod.[50]

---

[47] Joseph Stepling (1716–1778), profesor fyziky a ředitel matematicko-fyzikálních studií na pražské univerzitě, byl od roku 1733 členem jezuitského řádu. Ve výuce prosazoval experimentální fyziku místo zastaralé fyziky aristotelské, patřil k obdivovatelům Newtonova, Wolffova a Eulerova díla. Zasloužil se o založení hvězdárny v Klementinu, kterou nechal vybavit špičkovými přístroji, a o zahájení systematických meteorologických pozorování v Klementinu. Věnoval se také astronomickým a geofyzikálním měřením. Sepsal několik fyzikálních a matematických spisů v latině a němčině.

[48] Christian Wolf (Wolff, 1679–1754), německý filozof, matematik a osvícenec, působil na univerzitách v Halle a Marburgu, následně byl poradcem ruského cara Petra I. Velikého (1672–1725). Výrazně ovlivnil vývoj akademického vzdělávání, zasloužil se o rozšíření Leibnizových myšlenek v Evropě.
Konfucius (asi 551 až 479 př. n. l.), čínský filozof a učitel, položil základy etiky, vzdělávacího systému i státní filozofie starověké Číny.

[49] O Janderově hlubokém a přátelském vztahu k Vydrovi viz též [40].

[50] Viz Janderův diář z roku 1821 (sgn. DH V 63) uložený v knihovně kláštera na Strahově.

Během studií Jandera uzavřel pevná přátelství s Aloisem Vydrou (1773–1847), synovcem Stanislava Vydry, budoucím právníkem a zemským advokátem, s Janem Křtitelem Stoppanim (Karl Anton Stoppani) a Bernardem Bolzanem. Janderovy osobní deníky z doby studia i doby pozdější, které se dochovaly v jeho rukopisné pozůstalosti v knihovně premonstrátského kláštera na Strahově, dokládají výše uvedená přátelství a pravidelné styky takřka po celý život. Například s Bernardem Bolzanem společně studovali matematiku, později také řečtinu, orientální jazyky a vedli dlouhé diskuse o studiu, životě a víře. Se Stoppanim se rozhodli pro kněžskou dráhu a pro život v premonstrátském řádu.[51]

Karl Anton Stoppani (1778–1836) se narodil v Drážďanech, od roku 1783 však žil v Praze, kde vystudoval gymnázium, Filozofickou i Teologickou fakultu. Roku 1800 vstoupil do řádu a přijal řádové jméno Johann Baptist (Jan Křtitel), o dva roky později složil řádové sliby a roku 1803 byl vysvěcen na kněze. Od roku 1804 až do roku 1815 vyučoval hermeneutiku a teologii na premonstrátské škole na Strahově. Roku 1809 získal na pražské univerzitě doktorát teologie a začal na univerzitě přednášet řečtinu, hermeneutiku, Starý i Nový zákon. Roku 1818 byl děkanem Teologické fakulty. Odborně se věnoval biblistice a hermeneutice a skládal básně. Špatný zdravotní stav bohužel silně omezil jeho publikační aktivity. V letech 1816 až 1834 byl novicmistrem strahovského kláštera, na univerzitě i v klášteře měl na starosti výchovu nových řeholníků, kněží i teologů. Byl blízkým přítelem Bernarda Bolzana, jejich kontakty dokládá dochovaná korespondence.[52]

Poznamenejme, že Stoppani studoval na Filozofické fakultě pražské univerzity v letech 1795/1796 až 1797/1798, tj. byl o rok výš než Jandera. Stejně jako on byl výborným studentem, jehož výkony byly hodnoceny známkami *eminens* (pouze v letním semestru roku 1795/1796 profesor Karel Jindřich Seibt hodnotil Stoppaniho výsledky v logice známkou *1*).[53] Na rozdíl od Jandery si Stoppani nikdy nezapsal pomocné vědy historické. Po dobu studia pobíral stipendium 60 zlatých ročně.

---

[51] Více viz [Kř1], zejména str. 22.

[52] Viz [Bo3]. O jeho životě a díle viz heslo *Stoppani Karl Anton*, Allgemeine Deutsche Biographie, 36. díl, Verlag Duncker and Humblot, Leipzig, 1893, 796 stran, heslo o Stoppanim na str. 435. Viz též rukopis [Sch], který obsahuje soupis členů strahovského kláštera od konce 16. století do roku 1804 (poslední zaznamenaný vstup do řádu). Uvádí jméno, místo narození, datum představení v řádu, datum obláčky a datum řeholních slibů, studium, povolání v řádu, delegování do služby mimo klášter, pozici v řádu, úmrtí. Nestránkovaný rukopis je uložen ve fondu [I].
Lohel Schimmel (1779–1806) pocházel z Prahy, do premonstrátského řádu vstoupil roku 1802, o rok později složil řeholní sliby, dokončil studium Teologické fakulty a byl vysvěcen na kněze. Od roku 1804 působil v Mikulovicích jako kněz a kooperátor. Schimmel byl nadaný malíř a kreslíř, vytvářel stínové siluetové podobizny členů řádu a tužkou kreslil různé náměty spojené s řádem (např. Kláštery v Teplé a Doksanech z ptačí perspektivy, pohled na kostel a klášter na Strahově). Roku 1804 byl požádán o namalování plánu kláštera v Louce. Ve výše uvedeném rukopisu [Sch] je zachyceno 13 celostránkových siluetových portrétů členů řádu, které Schimmel osobně znal.

[53] Více viz katalogy posluchačů Filozofické fakulty pražské univerzity za roky 1795/1796 až 1797/1798, fond [VIII].

V letech 1798/1799 a 1799/1800 Stoppani řádně studoval první dva ročníky Teologické fakulty pražské univerzity. Jeho studium bylo hodnoceno známkami *eminens* [pouze v zimním semestru roku 1798/1799 obdržel z přednášky o církevních dějinách v části *Sitten* (morálka) jen *1*]. I v těchto letech pobíral stipendium 60 zlatých ročně. Roku 1800 vstoupil do premonstrátského řádu a následující dva roky 1800/1801 a 1801/1802 studoval třetí a čtvrtý ročník Teologické fakulty jako privatista a člen premonstrátského řádu. Výuku dogmatiky, kanonického a soukromého práva, morální teologie a pastorace absolvoval v klášterním semináři na Strahově, na univerzitě složil pouze předepsané zkoušky, pro zkoušku z pastorace si zvolil německý jazyk. Jeho studijní výkony byly hodnoceny známkami *eminens*.[54] V září roku 1802 byl vysvěcen na kněze.

Poznamenejme, že Jandera a Stoppani se pravidelně stýkali během studií na univerzitě, později v premonstrátském klášteře na Strahově či na univerzitě během svého pedagogického působení. Též si psali.[55]

5. První rok na Teologické fakultě pražské univerzity

Po ukončení studia na Filozofické fakultě se Jandera chtěl věnovat odborné práci v astronomii. Na radu Karla Rafaela Ungara, knihovníka univerzitní knihovny, a Aloise Martina Davida, astronoma a tepelského premonstráta, se zajímal o místo *adjunkta* (pomocník, asistent) na pražské hvězdárně v Klementinu. Neuspěl však, adjunktem se nestal.[56] Přibližme stručně osobnosti těchto dvou významných vědců, Ungara a Davida.

Karel Rafael Ungar (1744–1807), knihovník, historik a editor starých rukopisných textů, je považován za předního představitele českého osvícenství, zemského patriotismu a zakladatele české novodobé historie. Již za studia na městské žatecké škole vedené strahovskými premonstráty byl ovlivněn jejich aktivitami. Roku 1759 proto vstoupil do jejich řádu. Po studiu filozofie a teologie byl v roce 1770 vysvěcen na kněze. Silně se zajímal o osvícenství, stal se svobodným zednářem a roku 1788 premonstrátský řád opustil. Nadále se však angažoval na univerzitní půdě (profesor teologie, děkan Teologické fakulty, rektor univerzity) i ve vědě (člen *Královské české společnosti nauk*). Významně se zasloužil o rozvoj pražské univerzitní knihovny sídlící v Klementinu (dnes Národní knihovna České republiky), v jejímž čele stanul roku 1780.[57]

---

[54] Více viz katalogy posluchačů Teologické fakulty pražské univerzity za roky 1798/1799 až 1801/1802, fond [IX].

[55] Viz např. Stoppaniho nedatovaný dopis Janderovi, v němž Janderovi dává informace o studentu Schmelzerovi a doporučuje postup u zkoušky v rámci platných předpisů. Je zajímavé, že Stoppani dopis napsal latinsky. Dopis je ve fondu [I].
Poznamenejme, že k 4. červnu 1836 si Jandera do diáře poznamenal, že zemřel jeho přítel Stoppani a k 6. červnu přidal informaci o jeho pohřbu; viz diář z roku 1836 (sgn. CK X 73). Podobné informace si Jandera zapisoval jen u členů své rodiny a blízkých přátel.

[56] O Janderově zájmu o astronomii viz [40] a [Kř1], zejména str. 22.

[57] O Ungarově vstupu do řádu viz např. rukopis [Sch].

Alois Martin David (1757–1836), významný astronom, kartograf a fyzik, byl v roce 1805 děkanem Filozofické fakulty a v roce 1816 rektorem pražské univerzity. Na univerzitě vyučoval zejména praktickou astronomii a spravoval hvězdárnu. Díky cestám do zahraničí (Gotha, Drážďany, Mnichov) poznal mimořádně kvalitní astronomická pracoviště, jejich bohatá přístrojová vybavení a výzkumné trendy. Zasloužil se o rozvoj výuky i vědecké práce v přírodních vědách, o rozkvět pražské hvězdárny, o prohloubení astronomického a trigonometrického výzkumu Čech a o rozšíření přírodovědných aktivit *Královské české společnosti nauk* (od roku 1800 byl jejím členem). Členem premonstrátského řádu byl od roku 1780, výrazně přispěl k věhlasu kláštera v Teplé. O Davidovi byly publikovány různé studie věnované jeho odborné práci.

Po neúspěchu s astronomií se Jandera vrhl na studium teologie. Ve školním roce 1799/1800 zahájil studium prvního ročníku Teologické fakulty pražské univerzity. Zapsal si povinné přednášky *Náboženství a církevní dějiny* (10 hodin), *Orientální jazyky* (hebrejština) a *Starý zákon* (10 hodin). Výuka probíhala v podobném režimu jako na Filozofické fakultě, denně kromě čtvrtka a neděle. Dopoledne bývaly dvě přednášky a odpoledne též dvě přednášky v latinském nebo německém jazyce. Povinné předměty vyučovali dva, někdy tři profesoři. Janderovými profesory v tomto ročníku byli Chrysostomus Laurentius Pfrogner a Franz Ullmann. Krátce je představíme.

Chrysostomus Laurentius (Lorenz) Pfrogner (1751–1812) ukončil roku 1774 filozofická studia na pražské univerzitě a získal doktorát filozofie. Vzdělání mu umožnila podpora premonstrátského řádu, do něhož vstoupil roku 1775. Po složení řeholních slibů pokračoval ve studiu teologie na pražské univerzitě. V roce 1788 se stal prefektem filozofických studií v Praze, o dva roky později obhájil doktorát teologie a roku 1791 se na pražské univerzitě stal profesorem církevních dějin. V roce 1796 byl děkanem Teologické fakulty, roku 1802 rektorem pražské univerzity. Roku 1797 byl požádán vídeňským ministrem Jindřichem Františkem hrabětem z Rotterhanu (1738–1809), aby vypracoval plán teologického studia pro rakouské univerzity. Pfrogner měl široké znalosti teologie, ale též matematiky a experimentální fyziky, sepsal několik filozofických spisů a prací věnovaných dějinám církve a výchově. V letech 1801 až 1812 byl opatem premonstrátského kláštera v Teplé, významným způsobem přispěl k jeho rozkvětu a učinil z něj místo, kde vzkvétaly rozmanité vědní obory a kultura.

Franz Ullmann (1759–1841) byl světským knězem, doktorem teologie, profesorem biblistiky a orientálních jazyků (hebrejština, chaldejština, syrština, arabština). Na pražské univerzitě vyučoval až do svého penzionování v roce 1835, tj. více než čtyři desítky let.

Janderovo studium v prvním ročníku bylo hodnoceno známkami *eminens* [pouze v zimním semestru roku 1798/1799 obdržel z přednášky o církevních dějinách v části *Sitten* (morálka) jen *1*]. V tomto roce pobíral stipendium ve výši 80 zlatých ročně, které získal již v roce 1796 (tzv. *Stipendium Regium*).[58]

[58] O Janderově studiu viz katalogy posluchačů Teologické fakulty Univerzity Karlovy

6. Úvahy o vstupu do premonstrátského řádu

V roce 1800 se Jandera rozhodl pro vstup mezi premonstráty, neboť tento řád podporoval vzdělávání a umožňoval vědeckou práci i mimo teologii. Velký vliv na jeho rozhodnutí měl Bohumír Jan Dlabač, ředitel strahovské klášterní knihovny a ředitel strahovského klášterního kůru.

Bohumír Jan Dlabač (Gottfried Johann Dlabacz, Godefridus Joannes Dlabacž, 1758–1820), mimořádně vzdělaný premonstrát, český vlastenec a obrozenec, byl historikem, hudebníkem a hudebním teoretikem, sběratelem rukopisů, grafických listů a hudebních děl. V Praze vystudoval gymnázium, pak se stal fundatistou benediktinského kláštera v Břevnově, kde se mu dostalo kvalitního hudebního školení. Roku 1775 získal místo vokalisty v premonstrátském klášteře na Strahově a následně se začal vzdělávat v pražském premonstrátském teologickém semináři sv. Norberta neboli v *Norbertinu*. To sídlilo při dnes zrušeném kostele sv. Norberta (dnes Revoluční ulice č. p. 655/1). Zde Dlabač absolvoval vzdělání, které bylo alternativní k univerzitnímu studiu vedenému jezuity. Premonstrátské Norbertinum bylo zrušeno císařem Josef II. roku 1783. Budova pak připadla vojsku, později nemocnici a roku 1792 se stala sídlem *Ústavu šlechtičen*. Ten byl uzavřen roku 1918. Roku 1928 byl komplex zbořen a na jeho místě byl v letech 1928 až 1929 postaven funkcionalistický palác *Kotva* pro pobočku všeobecné pojišťovací společnosti ve Vídni.

Dlabač byl roku 1785 vysvěcen na kněze a celý život prožil v kláštěře na Strahově. Nejprve byl písařem a knihovníkem, později se stal ředitelem knihovny a ředitelem kůru. Shromažďoval cenné památky (rukopisy, grafické listy, hudební díla) ze zrušených klášterů. Mezi jeho zásadní díla patří třídílný sborník *Allgemeine historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theile auch für Mähren und Schlesien*,[59] který je vlastně biografickým slovníkem českých výtvarných a hudebních umělců. Stal se důležitým pramenem pro poznání kulturního života v našich zemích od středověku do počátku 19. století. Dlabač též překládal z latiny a němčiny do češtiny.[60]

O dalších lidech, kteří patrně měli vliv na Janderův vstup do premonstrátského řádu, Pavel Křivský napsal:

... Ovlivněn rozhodnutím svého přítele Stoppaniho rozhodl se ke vstupu do premonstrátského kláštera na Strahově. Je pravděpodobné, že na jeho rozhodnutí působil i příklad dvou hořických rodáků, kteří byli členy strahovské kanonie, Expedita Čecha (1759–1808), který byl znamenitým hudebníkem, a Theodoricha Charváta (1758–1808), katechety v Milevsku. Janderovu rozhodnutí pro

---

Klassenverzeichniss der sämmtlichen theologischen Schüler an der prager Universität nach der ersten Semestralprüfung im Jahre 1800 a *Klassifikation der sämmtlichen theologischen Schüler an der prager Universität nach der Finalprüfung im Jahre 1800*, fond [IX], inv. č. 51.

[59] G. Haase, Prag, 1815, 1. díl A–H, xii stran + 684 sloupců, 2. díl J–R, ii strany + 620 sloupců, 3. díl S–Z, ii strany + 448 sloupců.

[60] O Dlabačově životě a díle viz např. [Bť], [Kch], [Pk] a [Pr]. O Dlabačově působení v řádu viz též rukopis [Sch].

vstup do řádu předcházelo několik rozhovorů s profesorem pastorálky, strahovským premonstrátem Marianem Míkou (1754–1816), na něhož se obrátil opět na radu Vydrovu, a o nichž zachoval zprávu ve svých diářích. Poznamenal si v nich, že Míka chválil poměry na Strahově, že mu vypravoval o vědecké tradici v řádu i o porozumění, které mají strahovští opati pro vědecké snahy členů svého řádu a že mu přislíbil přímluvu u nově zvoleného opata Adolfa Šrámka, rozhodne-li se pro vstup do strahovského kláštera. ([Kř1], str. 22)[61]

Jandera vstoupil do premonstrátského řádu za opata Adolfa Josefa Šrámka (1747–1803), který stál v čele kláštera v letech 1800 až 1803, v krátkém období, které bylo ovlivněno doznínáním josefinských reforem a jejich dopadu na klášterní instituce a klášterní život.[62]

Současně s Janderou vstoupil do premonstrátského řádu jeho přítel Jan Křtitel Stoppani a Daniel František Xaver Stieber. Všichni tři byli 28. srpna 1800 Janem Marianem Mikou představeni a doporučeni opatu Šrámkovi.[63]

Pavel Křivský tímto datem patrně mínil nějaké neformální představení, neboť v rukopise Lohela Schimmela je u Jandery, Stiebera i Stoppaniho jako datum oficiálního představení a vstupu do řádu uveden 31. říjen 1800.[64]

Připomeňme, že Jandera vstupoval do řádu v době, kdy se premonstráti v celé Evropě vzpamatovávali z krize vyvolané snahou po jejich likvidaci nebo alespoň omezení jejich vlivu. Na konci 18. století byla v Belgii, Polsku, Německu a Švýcarsku zrušena řada jejich klášterů. Strahovský klášter měl štěstí na schopné opaty a bratry-kanovníky. Podařilo se jim překonat hospodářskou

[61] Expedit František Čech (1759–1808), český hudební skladatel a katolický kněz, byl rovněž členem premonstrátského řádu. Jeho hudební tvorba zahrnovala především duchovní skladby, které byly součástí liturgického života jeho doby. O jeho působení v řádu viz rukopis [Sch].
Theodorik Václav Charvát (1749–1805), český katolický kněz, byl katechetou a členem premonstrátského řádu. Po dokončení studií vyučoval náboženství v Milevsku. Zajímal se o výchovu dětí, povinnosti rodičů a vychovatelů. Jeho pedagogická činnost byla součástí širšího úsilí premonstrátského řádu o vzdělávání a duchovní formaci v českých zemích. Spravoval také klášterní majetek a hospodářské záležitosti, což bylo klíčové pro rozvoj klášterní komunity. V roce 1782 se stal farářem v Mikulovicích u Znojma, kde působil až do smrti, zapojil se i do správy a života obce. V Křivského studii jsou chybně uvedena Charvátova životní data. O jeho působení v řádu viz rukopis [Sch].
Jan Marian Mika (1754–1816), kněz, premonstrát, teolog a pedagog, působil po ukončení univerzitních studií jako farář v Jihlavě. Roku 1786 se stal profesorem pastorální teologie na Teologické fakultě pražské univerzity. Roku 1804 se vrátil do Jihlavy, kde zaujal místo děkana. V našich zemích patřil k hlavním představitelům osvícenské teologie. Latinsky a německy publikoval několik teologických prací (teoretické úvahy, homiletika, analýza příčin Velké francouzské revoluce z pohledu církve, varování před dopady revoluce apod.). O jeho působení v řádu viz rukopis [Sch].

[62] Šrámek v klášteře působil nejprve jako správce kuchyně, později jako knihovník a ještě později jako administrátor v Milevsku. Roku 1800 byl zvolen strahovským opatem. Jako opat se zasloužil o zvelebení dvorů, statků a hospodářského zázemí kláštera, podporoval též rozšiřování fondu klášterní knihovny. Viz rukopis [Sch] a [Ca].

[63] Více viz [Kř1].

[64] Viz rukopis [Sch]. Viz též kapitola *Členem strahovské kanonie* Jana Pišny v této monografii.

krizi, adaptovat se na josefinské reformy, založit vlastní teologické studium (*Norbertinum*), rozšiřovat knihovnu i sbírky. Strahovský klášter se díky prozíravým opatům stal prestižním premonstrátským centrem v rámci celé Rakouské říše. V první polovině 19. století pobývalo v klášteře 80 až 100 kanovníků, další působili mimo klášter na farách, středních školách a na univerzitě. Řád se zaměřoval na práci ve školství a na duchovní péči, v jeho řadách působili význační vědci, univerzitní profesoři rozmanitých oborů. Pěstování odborné a vědecké práce bylo chápáno jako důležitá a záslužná činnost vzdělaných strahovských kanovníků.[65]

Ve druhé polovině 19. století a zejména na počátku 20. století premonstráti na vědeckou kariéru kanovníků rezignovali a zaměřili svoji pozornost na farní pastoraci, duchovní výchovu na nižších školách a péči o postižené.

7. Druhý rok na Teologické fakultě pražské univerzity

V říjnu 1800 Jandera zahájil řádné studium druhého ročníku Teologické fakulty pražské univerzity. V katalogu posluchačů je veden již pod jménem Ladislav Jandera, tj. pod svým řádovým jménem. Nepobíral žádné stipendium, neboť byl veden jako kandidát vstupu do Strahovského kláštera řádu premonstrátů a řád byl tedy zodpovědný za veškeré jeho hmotné potřeby. Další změna nastala u diecéze, do níž příslušel. Místo původní královéhradecké je uvedena diecéze pražská.

Jandera si zapsal povinné přednášky z teologie – *Nový zákon a biblistika* (9 hodin) a *Církevní právo* (5 hodin). Výuka probíhala v podobném režimu jako v prvním ročníku. Janderovými profesory v tomto školním roce byli Karl Franz Fischer a suplent Veith.

Karl Franz Fischer (1766–1833) byl doktorem teologie, profesorem řečtiny a biblistiky, v roce 1797 děkanem Teologické fakulty a v roce 1810 a 1818 rektorem pražské univerzity. Byl tzv. světským knězem, kanovníkem u sv. Víta v Praze a proboštem svatovítské kapituly.

Výuka církevního (kanonického) práva byla podle seznamu přednášek konaných na pražské univerzitě v roce 1799/1800 suplována (jméno suplujícího pedagoga nebylo uvedeno). V roce 1800/1801 je u stejného předmětu uvedeno *wird wom außerordentlichen Herr Lehrer Veith supplirt* neboli je suplována mimořádným učitelem panem Veithem. Patrně se jednalo o Františka Antonína Veitha (asi 1756 až asi 1820), právníka, znalce církevního práva, univerzitního pedagoga Teologické fakulty pražské univerzity ze šlechtické rodiny Veithů.

Janderovo teologické studium ve druhém ročníku bylo opět hodnoceno pouze známkami *eminens*.[66]

---

[65] O vzdělancích ze Strahova viz [S-6].

[66] O Janderově studiu viz katalogy posluchačů Teologické fakulty Univerzity Karlovy *Klassifikation der sämmtlichen theologischen Schüler an der prager Universität nach der ersten Semestralprüfung im Jahre 1801* a *Klassifikation der sämmtlichen theologischen Schüler*

8. Noviciát na Strahově

Podle premonstráta Viléma Aloise Ondráčka měl na Janderovu výchovu, vzdělání a především na jeho zájem o historii silný vliv Bohumír Jan Dlabač. Ondráček napsal:

... Za opata Šrámka přijat byl [Jandera] *na Strahov, kde v národním ohledu měl na něho veliký vliv knihovník Dlabač. Tento jemu a klerikům Stoppanimu, Stieberovi ukazoval Krameriovu poesii a jeho povídky. Mladý „Hořičan" byl jimi nadšen, ale Stoppani nedal si ani práci slabikovati verš. Již tehdy říkával Dlabač o Stoppanim, „že to bude znamenitá hlava, ale Němec kovaný." Mínění knihovníkovo se splnilo; Jan Stoppani učeností oslňoval, byl ozdobou Strahova jako profesor introdukce Starého a Nového zákona, ale česky se do smrti nenaučil. Byl podivínem, celé noci studoval, různé disertace dovedl dvěma písařům současně diktovat, ale na ulici byl považován za blázna. Jednou odpoledne v neděli šel za strahovskou bránu, všude bylo plno měšťanů a měštěk; vyšli si na „venkov" v dlouhých šosatých kabátech a slavnostně důstojných cylindrech, pohrávajíce si šviháckу holemi, provázeni dětmi a svými manželkami, dcerami neb milenkami, oděnými ve zvonovité a splývavé úbory. Mezi tímto davem pobíhal Stoppani, hovořil k sobě hebrejsky, syrsky, řecky a bílý cylindr měl na hlavě promáčknutý. Večer ptal se Jandery, „was ist das blázen"* [co to je blázen], *když mu vysvětlil, pravil „Kinder haben mir so nachgerufen."* [Děti na mě takhle volali.]

Od Dlabače získal Jandera pochopení pro minulost, památky a zkazky dějepisné. Rád chodíval po Starém městě a Josefově do fantastické a bizarní spleti křivých uliček. Za malebnými fasádami starých domů ohnivá jeho fantasie kouzlila si pohledy ze života, jenž kdysi vřel pod klenbami domů, označených podivnými, tajuplné představy vyvolávajícími štíty a názvy. Proto sbíral pilně prameny k dějinám města Hořic, dlouhá léta pídil po všech listinách, vztahujícím se k Hořicům a okolí, opisoval je sám i dával opisovati a spořádal tak, že jimi osm velikých foliantů naplnil. ([On2], str. 105–106).[67]

Při *obláčce* (*vestitio*) 26. prosince 1800 byl Jandera oblečen do premonstrátského oděvu a oficiálně přijal nové řeholní jméno Ladislav.

Obláčka je slavnostní obřad, během něhož kandidát vstupu do řádu poprvé obléká řeholní oděv svého řádu a přijímá nové jméno; akt symbolizuje přijetí řádového života a vstup do řádového společenství. U premonstrátů měla obláčka podobu slavnostního obřadu. Přijímaný muž musel být doporučen a schválen představeným kláštera (nejčastěji opatem) a musel se zavázat k dodržování řehole.

---

an der prager Universität nach der zweiten Semestralprüfung im Jahre 1801, které jsou uloženy ve fondu [IX], inv. č. 53.

[67] Daniel František Xaver Stieber (1780–1855) pocházel z Rakovníka, roku 1800 vstoupil do řádu (31. října byl představen, 26. prosince měl obláčku). Dne 24. června 1804 složil řeholní sliby a 14. dubna 1805 sloužil primici. V klášteře působil jako pomocník knihovníka (*subbibliothecarius*). Viz rukopis [Sch].

Z Jandery se stal *novic* neboli kandidát vstupu do řádu. Složil *oblátský slib*, tj. závazek k životu v duchu řádu, avšak bez složení řeholních slibů. Vstoupil do fáze noviciátu, který na počátku 19. století u premonstrátů trval obvykle jeden až dva roky. Byl pod přímým vlivem novicmistra neboli představeného noviciátu. Procházel teoretickou i praktickou přípravou na život v řádu (studium spirituality, řádových pravidel, modliteb, liturgie a řádového života), učil se komunitnímu životu a podroboval se klášterní disciplíně, věnoval se duchovním cvičením i manuální práci. I v té době se stýkal se svými bývalými přáteli z akademického prostředí. Křivský Janderovu dobu noviciátu popsal takto:

I po dobu noviciátu udržoval Jandera živé styky s profesorem Vydrou; prostředníkem těchto styků byl Bernard Bolzano, který své přátele na Strahově často navštěvoval. Jandera se i v řádu věnoval studiu matematiky a když profesor Vydra při přednášce 22. ledna 1803 oslepl, suploval jeho stolici matematiky.
([Kř1], str. 22–23)

9. Třetí rok na Teologické fakultě pražské univerzity

Od října roku 1801 studoval Jandera jako privatista (*Schüler des 4tes Theologischen Jahrgangs welche die Moraltheologie privat Studieren* neboli *Studenti 4. ročníku teologie studující morální teologii soukromě*). Zapsal si povinné přednášky – *Soukromé církevní právo*, *Morální teologie* a *Pastorace*.

Při řádném (klasickém denním) studiu zabíraly přednášky ze soukromého církevního práva 5 hodin týdně, přednášky z morální teologie 9 hodin týdně a přednášky z pastorální teologie 9 hodin týdně. Pastoraci mohl zvolit v německém nebo českém jazyce, rozhodl se pro český jazyk, což ukazuje, že česky hovořil, četl, psal a byl schopen v češtině kázat, zpovídat i vyučovat. Na výuku jako privatista pravidelně nedocházel, pouze skládal zkoušky. Jeho profesory v tomto školním roce byli Ignác Sinke, Franz Josef Fritsch a Jiljí Bartoloměj Chládek, které krátce představíme.

Ignác Sinke (1759–1818) byl profesorem veřejného a soukromého kanonického práva, učitelem, příznivcem, zastáncem a ochráncem Bernarda Bolzana v jeho boji s vídeňskou administrativou.

Franz Josef Fritsch byl světským knězem, doktorem teologie a profesorem morální teologie. Sepsal několik prací z morální teologie, několik kázání a úvah.

Jiljí (Aegidius) Bartoloměj Chládek (1743–1806) po ukončení gymnaziálních studií vstoupil do premonstrátského řádu, ve strahovském *Norbertinu* studoval filozofii a teologii. Po ukončení základních studií přednášel filozofii, církevní právo a církevní dějiny. Roku 1778 získal na pražské univerzitě doktorát teologie a zaujal místo profesora pastorální teologie s českým vyučovacím jazykem, které držel až do smrti. Roku 1792/1793 byl děkanem Teologické fakulty, roku 1794 rektorem pražské univerzity. Jako typický osvícenský teolog se zasloužil o rozvoj pastorace v českém jazyce. Je autorem řady teologických prací psaných latinsky, německy a česky. Jeho třídílná monografie *Počátkowé Opatrnosti Pastýřské,*

neb, Krátká Naučenj …[68] se stala na základě dvorského dekretu z listopadu 1780 první česky psanou vysokoškolskou učebnicí pastorální teologie.

Janderovo teologické studium bylo v tomto roce opět hodnoceno známkami *eminens*.[69]

Zdůrazněme, že Janderovo teologické studium po vstupu do premonstrátského řádu se lišilo od běžného průběhu studia. Jeho přítel Bolzano, který nevstoupil do žádného řádu, absolvoval standardní čtyřleté teologické studium, tj. studoval přesně tak, jak bylo podle studijních pravidel předepsáno. Ve všech předmětech patřil rovněž mezi vynikající studenty, pastoraci si zvolil v německém jazyce. Po absolvování teologie byl 5. dubna 1805 promován doktorem filozofie, 7. dubna 1805 vysvěcen na kněze a 19. dubna 1805 uveden na místo řádného profesora Filozofické fakulty pražské univerzity.[70]

Janderův přítel a řádový kolega Stoppani absolvoval po vstupu k premonstrátům třetí a čtvrtý ročník Teologické fakulty jako privatista. Jeho studium plně odpovídalo běžnému postupu u členů církevních řádů.[71]

Janderovo jméno však v katalozích posluchačů Teologické fakulty pražské univerzity není uvedeno mezi studenty, kterým bylo dovoleno studovat druhý a třetí ročník teologických studií současně. Není uvedeno ani mezi řádnými studenty třetího ročníku, ani mezi studenty, kteří třetí ročník absolvovali jako privatisté. U Jandery tudíž není možno doložit řádné složení zkoušky z *Dogmatiky*. Je pravděpodobné, že absolvoval její výuku během noviciátu v semináři na Strahově a patrně mu byla uznána.

Dogmatiku na pražské univerzitě vyučoval Xaver Antonín Falk (1759–1804), český římskokatolický duchovní a vyšebrodský cisterciák. Po studiu na pražské univerzitě vstoupil do cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě. Roku 1787 získal doktorát teologie a byl vysvěcen na kněze. Dalších pět let cestoval po evropských univerzitách a věnoval se studiu orientálních jazyků. V letech 1792 až 1793 vyučoval v domácím teologickém studiu ve vyšebrodském klášteru. Od roku 1793 působil jako profesor dogmatiky na Teologické fakultě pražské univerzity. Roku 1803/1804 byl děkanem této fakulty.

Není jasné, co k tomuto nestandardnímu postupu Janderu a jeho řádové nadřízené i univerzitní profesory vedlo. Mohlo to souviset s tím, že Janderův přítel, ochránce a uznávaný univerzitní profesor matematiky Stanislav Vydra postupně ztrácel zrak a bylo potřeba urychleně zajistit jeho univerzitní výuku.

---

[68] Praha, I. díl, 1780, 6+203+1 stran, II. díl, 1780, 4+237+3 stran, III. díl 1781, 4+91+1 stran.

[69] O Janderově studiu viz katalogy posluchačů Teologické fakulty Univerzity Karlovy: *Klassifikation der sämmtlichen theologischen Schüler an der prager Universität nach der ersten Semestralprüfung im Jahre 1802* a *Klassifikation der sämmtlichen theologischen Schüler an der prager Universität nach der zweiten Semestralprüfung im Jahre 1802*, fond [IX], inv. č. 54.

[70] O řádném Bolzanově studiu teologie viz katalogy posluchačů Teologické fakulty pražské univerzity za roky 1800/1801 až 1803/1804, fond [IX].

[71] Více viz dřívější poznámka o Stoppanim.

Jak víme, Jandera Vydrovi již řadu let pomáhal s nejrůznějšími úředními i pedagogickými činnostmi. Byl vynikajícím, pečlivým a talentovaným studentem, v roce 1802 mu bylo 26 let, a tudíž jeho zakončení studia teologie a následnému kněžskému vysvěcení nic nebránilo.

Nepodařilo se prověřit, zda Jandera absolvoval nějaký volitelný předmět, který byl vypsán v letech 1799 až 1802 pro studenty od druhého ročníku teologických studií [*Církevní dějiny české země* (Pfrogner), *Praktická homiletika* (Mika), *Obrana křesťanství* (Falk)].[72]

10. Premonstrátem

Po úspěšném noviciátu, ještě jako student teologie, složil Jandera 31. ledna 1802 slavné řeholní sliby. Jeho spolubratři mu říkali *Hořičák*.[73]

Vysvěcení premonstráta na kněze se na počátku 19. století řídilo obecnými pravidly katolické církve. Vyžadován byl věk alespoň 24 let, složení řeholních slibů, dosažení odpovídajícího teologického vzdělání (univerzitní studia nebo studia v rámci řádového semináře), dobrá znalost latiny a pastoračního jazyka, morální bezúhonnost a dobrá pověst, fyzická i psychická způsobilost, souhlas opata a diecézního biskupa. Kněžství u premonstrátů bylo vnímáno jako služba komunitě i lidem mimo klášter, přičemž klíčová byla kombinace řeholního života a kněžského poslání.

Křivský uvádí, že byl Jandera vysvěcen na kněze již 18. září 1802, první mši sloužil na Strahově na svátek patrona české země sv. Václava, tj. 28. září 1802.[74] Tento údaj se patrně opírá o informace uvedené v přehledu členů jednotlivých premonstrátských klášterů v Rakouské monarchii (viz [Ca]), který byl k roku 1853 sestaven v jednotlivých klášterech. Každý kanovník měl v tabulce uvedeno své jméno, pozici, datum narození, datum obláčky, datum složení slibů a datum vysvěcení na kněze. U Jandery jsou uvedeny jeho tituly a ocenění související s působením na pražské univerzitě. Chybně je uvedeno jeho datum narození: místo 19. února 1776 je zapsáno 14. února 1776.[75]

Jak dokládají archivní bádání Jana Pišny v Archivu pražského arcibiskupství a klášterní knihovně na Strahově, Jandera přijal kněžské svěcení 26. září 1802.[76]

---

[72] Více viz *Verzeichniss ordentlichen und außerordentlichen Vorlesungen, welche an der k. k. Universität zu Prag …* 1799/1800 až 1801/1802, fond [VII].

[73] Viz rukopis [Sch], [Hr], str. 243, o noviciátu a působení v řádu viz též [Kř1].

[74] Viz [Kř1], str. 22.

[75] Viz [Ca], str. 91.

[76] Viz kapitola *Členem strahovské kanonie* Jana Pišny v této monografii.